Ir. J.M. Biemans

No. 2.152

VARKENSHOUDERIJ, PLANOLOGIE EN MILIEU

Januari 1982

LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT DEN HAAG BIBLIOTHEEK

SIGN: L 26 - 2.152
EX. NO: A
MLV: 820162

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

157644

REFERAAT

U.D.C. 636.4 631.81 351.759.4
Biemans, J.M.
Varkenshouderij, planologie en milieu
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1982
53 p.: tab. + krt.

In Oost- en Zuid-Nederland is de varkenshouderij in de zestiger en zeventiger jaren sterk uitgebreid. Het ziet er naar uit, dat de hinderwet en de problematiek van de afzet van dierlijke mest in de komende jaren een remmende invloed zullen hebben op de verdere uitbreidingsmogelijkheden van de varkenssektor.

Bij toepassing van de richtlijnen van de hinderwet had in 1977 40% van de varkensbedrijven in Oost- en Zuid-Nederland geen mogelijkheden om de varkensstapel te vergroten. Ruim driekwart van de bedrijven had een overschot aan dierlijke mest. Indien t.z.t. de afzet van organische mest wettelijk zal zijn geregeld (wet op de bodembescherming c.q. herziene meststoffenwet), zullen vele bedrijven worden gekonfronteerd met extra kosten, verbonden aan de afzet van de overtollige mest.

Varkens, Hinderwet, Bemestingsvraagstukken.

Inhoud

		blz.
WOORD VOORAF		5
SAMENVATTING		7
1.	DOEL EN OPZET VAN HET ONDERZOEK	10
	1.1 Inleiding	10
	1.2 Doel van het onderzoeksproject; uitvoering in drie fasen	11
	1.3 Opzet derde fase	13
2.	VARKENSHOUDERS EN HUN BEDRIJVEN	15
	2.1 De bedrijfshoofden	15
	2.2 De bedrijven	17
	2.3 Mening van de varkenshouders over de oppervlakte en de omvang van hun bedrijven	20
3.	BESTEMMINGSPLAN, HINDERWET EN MESTAFZET	23
	3.1 Het bestemmingsplan	23
	3.2 De hinderwet	24
	3.2.1 De hinderwetgeving	24
	3.2.2 Aanwezigheid van een hinderwetvergunning	25
	3.2.3 De bedrijven zonder hinderwetvergunning	26
	3.2.4 De ligging van de bedrijven	27
	3.3 De afzet van varkensmest	28
4.	ONTWIKKELINGSMOGELIJKHEDEN VAN DE BEDRIJVEN I.V.M. HINDERWET EN MESTAFZET	30
	4.1 Ontwikkelingsmogelijkheden en hinderwet	30
	4.2 Ontwikkelingsmogelijkheden en mestafzet	33
	4.3 Hinderwet en mestafzet, gekombineerd bezien	35
5.	TOEKOMSTPLANNEN EN ONTWIKKELINGSMOGELIJKHEDEN	37
	5.1 Toekomstplannen van de bedrijfshoofden m.b.t. de varkenshouderij	37
	5.2 De toekomstplannen van de varkenshouders, gekonfronteerd met de ontwikkelingsmogelijkheden i.v.m. de hinderwet.	39

INHOUD (vervolg)

blz.

5.3 De toekomstplannen van de varkenshouders, gekonfronteerd met de mogelijkheden tot mestafzet op de eigen bedrijven. 42

6. SLOTBESCHOUWING 43

BIJLAGEN 49

Woord vooraf

De intensieve veehouderij is in de afgelopen twintig jaren aanzienlijk in omvang toegenomen. Hierdoor waren vele agrariërs in staat hun bestaansbasis te verbeteren. Tevens kon - zowel in de primaire agrarische sektor alsook in de toeleverende en verwerkende schakels in de produktiekolom - een positieve bijdrage worden geleverd aan de werkgelegenheid.

Hier staat echter tegenover, dat er door de sterke groei van de intensieve veehouderij ook problemen zijn ontstaan (gevolgen voor het milieu, invloed van de bebouwing op het landschap en het vraagstuk van het welzijn van de dieren). Door wetgeving op verschillend terrein probeert de overheid een en ander in goede banen te leiden. Voor de intensieve veehouderij kan dit beperkingen met zich meebrengen. Om meer inzicht te krijgen in de omvang en de aard van deze beperkingen werd door het Landbouw-Economisch Instituut een onderzoek ingesteld.

Het onderzoek bestaat uit drie delen. In het eerste deel, waarvan het rapport "De intensieve veehouderij in de Nederlandse landbouw" in 1979 verscheen, wordt een overzicht gegeven van de ontwikkeling van de intensieve veehouderij. In het tweede deel (onlangs gepubliceerd onder de titel "De invloed van bestemmingsplan en hinderwet op de ontwikkeling van de intensieve veehouderij") wordt ingegaan op de betekenis van bestemmingsplan en hinderwet voor de intensieve veehouderij. In het derde deel van het onderzoek, dat beperkt bleef tot de varkenshouderij, worden de opvattingen van de boeren over de hinderwet en het bestemmingsplan voor het buitengebied belicht. Tevens worden de ontwikkelingsmogelijkheden van de bedrijven met varkens in verband gebracht met de toekomstplannen van de boeren m.b.t. deze bedrijfstak; ook wordt aandacht geschonken aan het vraagstuk van de mestafzet.

Het derde deel van het onderzoek, waarvan in dit rapport verslag wordt gedaan, is uitgevoerd door Ir. J.M. Biemans van de Afdeling Structuuronderzoek.

De Directeur,

(J. de Veer).

Den Haag, januari 1982

Samenvatting

Doel en opzet van het onderzoek

Door het Landbouw-Economisch Instituut werd een onderzoek ingesteld naar de vraag, in hoeverre de hinderwet en het bestemmingsplan voor het buitengebied (en in globale zin de mestafzet) de ontwikkeling van de bedrijven met intensieve veehouderij kunnen beïnvloeden. Het onderzoeksproject werd uitgevoerd in drie fasen. De verslagen van de eerste en tweede fase zijn inmiddels gepubliceerd 1).

Ten behoeve van de derde fase van het onderzoeksproject, waarvan in deze publicatie verslag werd gedaan, werd medio 1977 een enquête gehouden. Hierbij waren 423 bedrijfshoofden betrokken. De populatie, waaruit de steekproefbedrijven werden getrokken, omvatte 3.112 bedrijven (alle gelegen in het oosten en zuiden van Nederland). De derde fase van het onderzoeksproject was uitsluitend gericht op bedrijven met varkenshouderij.

Bestemmingsplan, de hinderwet en mestafzet

Van de varkenshouders, wier bedrijven in het buitengebied waren gelegen, bleek de meerderheid (74%) op de hoogte te zijn van het feit, dat er een bestemmingsplan voor het buitengebied was. Slechts 8% van de betrokkenen was van mening, dat er in het bestemmingsplan bepalingen voorkwamen die beperkingen inhielden voor hun bedrijven.

Op het moment van onderzoek beschikte 40% van de bedrijven over een hinderwetvergunning. In het zuiden lag dit percentage beduidend hoger (52%) dan in het oosten (29%). De reden, dat relatief veel bedrijven geen hinderwetvergunning hadden, was dat men geen aanvragen had ingediend. De achtergrond hiervan was meestal, dat men niet op de hoogte was van de noodzaak een dergelijke vergunning te hebben.

Bijna driekwart van de bedrijven bleek de varkensmest geheel op het eigen bedrijf aan te wenden.

---

1) Ir. C.J.M. Wijnen: "De intensieve veehouderij in de Nederlandse landbouw", 1979, LEI-rapport nr. 2.125
Ir. J.G.M. Helder: "De invloed van bestemmingsplan en hinderwet op de ontwikkeling van de intensieve veehouderij", 1981 , LEI-rapport nr. 2.145

Ontwikkelingsmogelijkheden van de bedrijven i.v.m. hinderwet en mestafzet

Ter beoordeling van aanvragen voor een hinderwetvergunning voor nieuwe vestigingen en voor bestaande bedrijven, die hun veestapel aanmerkelijk willen uitbreiden, wordt in eerste instantie gebruik gemaakt van de z.g. afstandsgrafiek (zie hiervoor bijlagen 2 en 3). Uit het onderzoek kwam naar voren, dat - bij strikte toepassing van de normen van deze grafiek - 40% van de bedrijven hun varkensstapel niet verder konden uitbreiden.

T.a.v. de afzetmogelijkheden van dierlijke mest op landbouwgronden zijn momenteel geen wettelijke normen aanwezig 1). Om toch een indruk te kunnen geven van de mate, waarin op de bedrijven overschotten voorkwamen, werd een - aan Henkens ontleende - berekeningswijze gehanteerd (zie bijlage 4).

Uitgaande van de normen van bijlage 4 bleek nu 77% van de bedrijven een overschot aan varkensmest te hebben. Indien men zou stellen, dat de varkensmest op het eigen bedrijf moet kunnen worden aangewend, heeft dus - gegeven de uitgangspunten van bijlage 4 - ruim driekwart van de bedrijven geen verdere uitbreidingsruimte 2).

Slechts 14% van de bedrijven heeft - uitgaande van de afstandsgrafiek - mogelijkheden om het aantal varkens uit te breiden en verkeert tevens - gegeven de in bijlage 4 vermelde uitgangspunten - in een situatie, dat nog extra varkensmest op het eigen bedrijf kan worden aangewend. Op de overige bedrijven is uit hinderwetsoogpunt geen uitbreidingsruimte aanwezig en/of er is sprake van een mestoverschot.

De toekomstplannen en ontwikkelingsmogelijkheden

Van de boeren met mestvarkens verwachtte 20% het aantal dieren te gaan uitbreiden; bij de boeren met fokzeugen was dit 27%. De meerderheid van de varkenshouders voorzag, dat de omvang van de mestvarkens - resp. fokzeugenstapel ongewijzigd zal blijven.

Het percentage boeren, dat de varkensstapel wilde vergroten, was ongeveer even groot bij degenen, die - gelet op de afstandsgrafiek - wél over uitbreidingsmogelijkheden beschikten als bij degenen, bij wie zulks niet het geval was. Bij strikte hantering van de afstandsgrafiek zou ruim éénkwart van degenen, die een verandering van de omvang van de varkensstapel verwachtten, deze niet

---

1) Wel zijn momenteel wettelijke regelingen op dit gebied in voorbereiding (voor-ontwerp meststoffenwet; ontwerp-wet inzake de bodembescherming).

2) Uiteraard is het zo, dat de mest van een bedrijf met een overschot aan varkensmest kan worden getransporteerd naar bedrijven met een "tekort". Hieraan zijn in het algemeen echter kosten verbonden.

kunnen realiseren; bij de overigen - de meerderheid dus - was dit wel mogelijk.

Tussen de bedrijven met een overschot en die met een "tekort" aan varkensmest bleek nauwelijks verschil aanwezig in de mate, waarin een uitbreiding van het aantal mestvarkens resp. fokzeugen werd verwacht. Een en ander zal, indien de uitbreidingen inderdaad tot stand worden gebracht, op de bedrijven, waar reeds een mestoverschot aanwezig was, leiden tot een verscherping van de mestproblematiek.

Slotopmerking

Het zal na het voorgaande duidelijk zijn, dat de hinderwet en met name de mestproblematiek (als t.z.t. een wettelijke regeling op dit gebied van kracht zal zijn geworden) grote gevolgen kunnen hebben voor de verdere groeimogelijkheden van de bedrijven met intensieve veehouderij. Voor vele van deze bedrijven zijn geen alternatieven aanwezig (bijv. in de melkveehouderij), omdat zij over te weinig grond beschikken.

Ook voor de land- en tuinbouwsektor in zijn geheel zal een en ander gevolgen hebben. In de periode 1960-1980 kon de produktieomvang van de agrarische bedrijfstak zeer aanzienlijk worden uitgebreid. Hierbij speelde de intensieve veehouderij een belangrijke rol. Dit was met name het geval in het oosten en zuiden des lands, waar in een aantal provincies de bijdrage van de intensieve veehouderij aan de totale groei van de produktie-omvang van de land- en tuinbouw tussen 1960 en 1980 tweederde of meer bedroeg.

Als gevolg van de problemen, waarmee de intensieve veehouderij thans wordt geconfronteerd, zal de bijdrage van deze sektor in de komende jaren ongetwijfeld geringer worden. In verband hiermee zal, vooral in het oosten en zuiden van het land, ook de totale produktie-omvang van de land- en tuinbouw aanzienlijk minder kunnen toenemen dan in het verleden het geval was.

1. Doel en opzet van het onderzoek

1.1 Inleiding

In de achter ons liggende twintig jaren heeft de intensieve veehouderij in Nederland - en met name in het zuiden en oosten van het land - een explosieve ontwikkeling doorgemaakt. De aantallen varkens, mestkalveren en kippen zijn sterk gegroeid. Zo nam de produktie-omvang van de varkenshouderij 1) - verreweg de belangrijkste sektor binnen de intensieve veehouderij - tussen 1960 en 1970 toe met gemiddeld 10% per jaar. De eerste helft van de zeventiger jaren geeft een beduidend geringer groeipercentage te zien. Sinds 1976 echter is de produktieomvang van de varkenshouderij weer in een tempo toegenomen, dat bijna vergelijkbaar is met dat van de zestiger jaren; recentelijk tekent zich overigens weer een matiging van de groei af. In de overige takken van de intensieve veehouderij (mestkalveren en pluimvee) was de vergroting van de produktie-omvang aanzienlijk geringer dan in de varkenshouderij.

De geschetste toename van de omvang van de intensieve veehouderij is gepaard gegaan met een duidelijke vermindering van het aantal bedrijven, waarop varkens, kalveren en/of kippen worden gehouden. De overblijvende bedrijven met intensieve veehouderij hebben zich deels op deze produktietak gespecialiseerd. Tegelijkertijd zijn de produktieeenheden drastisch in omvang toegenomen (schaalvergroting). Dit was enerzijds het gevolg van het feit, dat vele bedrijven kleine eenheden varkens, kalveren of kippen hebben afgestoten; anderzijds werd op verschillende intensieve veehouderijbedrijven de produktie-omvang sterk uitgebreid.

Vele boeren konden door een vergroting van de varkens-, kalver- of pluimveestapel hun bestaansbasis verbeteren. Dit is een positief gegeven, zeker wanneer men bedenkt, dat de uitbreiding van de intensieve veehouderij op vele bedrijven - in verband met de schaarste aan grond - vaak de enige mogelijkheid was om het bedrijfsinkomen te verbeteren of op peil te houden. Hier staat echter tegenover, dat er door de sterke groei van de intensieve veehouderij en door de koncentratie van deze bedrijfstak in bepaalde gebieden ook problemen zijn ontstaan. In dit verband dient met name te worden gedacht aan de gevolgen voor het milieu (stankhinder, mestoverschotten), de invloed van de bebouwing op het landschap en het vraagstuk van het welzijn van de dieren.

---

1) Uitgedrukt in standaardbedrijfseenheden (sbe). Een sbe is een eenheid, waarin de omvang van een agrarisch bedrijf en van de afzonderlijke produktierichtingen binnen een bedrijf wordt uitgedrukt. Ter oriëntatie: 1 mestvarken = 0,18 sbe; 1 opfokzeug of -beer = 0,18 sbe; 1 fokzeug of -beer = 1,4 sbe.

Met andere woorden: er is geleidelijk een spanningsveld ontstaan tussen de ontwikkelingen in de intensieve veehouderij enerzijds en het milieu, het landschap en het welzijn van de dieren anderzijds. Door wetgeving op verschillend terrein probeert de overheid een en ander in goede banen te leiden en mogelijke konfliktsituaties te voorkomen. Voor de intensieve veehouderij brengt dit uiteraard beperkingen met zich mee. Om meer inzicht te krijgen in de omvang en de aard van deze beperkingen werd door het Landbouw-Economisch Instituut een onderzoek ingesteld. Het onderzoeksproject werd uitgevoerd in drie fasen.

1.2 Doel van het onderzoeksproject; uitvoering in drie fasen

Wanneer men de bestaande wetgeving op het gebied van milieu, ruimtelijke ordening en het welzijn van de dieren overziet, dan kunnen vooral de hinderwet en het gemeentelijke bestemmingsplan ingevolge de wet op de ruimtelijke ordening invloed hebben op de ontwikkeling van de varkens-, kalver- en pluimveehouderij. Van de andere milieuwetten is alleen de wet verontreiniging oppervlaktewateren op de landbouw van toepassing; aan deze wet kan evenwel zonder ernstige gevolgen voor de intensieve veehouderij worden voldaan. Er zijn nog geen wettelijk regels van kracht om een eventuele excessieve bemesting met organische mest tegen te gaan 1). Wel kunnen aan de literatuur op het gebied van de bemestingsleer globale aanduidingen worden ontleend m.b.t. de omvang van de toelaatbare giften organische mest. Tenslotte zijn er ook geen wettelijke voorschriften ter bescherming van het welzijn van de dieren, anders dan ter voorkoming van de dierenmishandeling. 2)

In verband met het voorgaande beperkt het onderzoeksproject zich in hoofdzaak tot de hinderwet en het bestemmingsplan voor het buitengebied; ook wordt enige aandacht besteed aan de problematiek van de mestafzet. Centraal hierbij staat de vraag, in hoeverre de hinderwet en het bestemmingsplan voor het buitengebied (en in globale zin de mestafzet) de ontwikkeling van de bedrijven met intensieve veehouderij kunnen beïnvloeden. Het vraagstuk van het welzijn van de dieren is niet in het onderzoek betrokken, omdat er nog geen wettelijke regeling voorhanden is; ook min of meer algemeen geaccepteerde indikaties op dit gebied ontbreken.

Het onderzoeksproject is uitgevoerd in een drietal fasen. In de eerste fase 3) is, voornamelijk op basis van gegevens ontleend aan de landbouwtellingen, een overzicht gegeven van een aantal al-

---

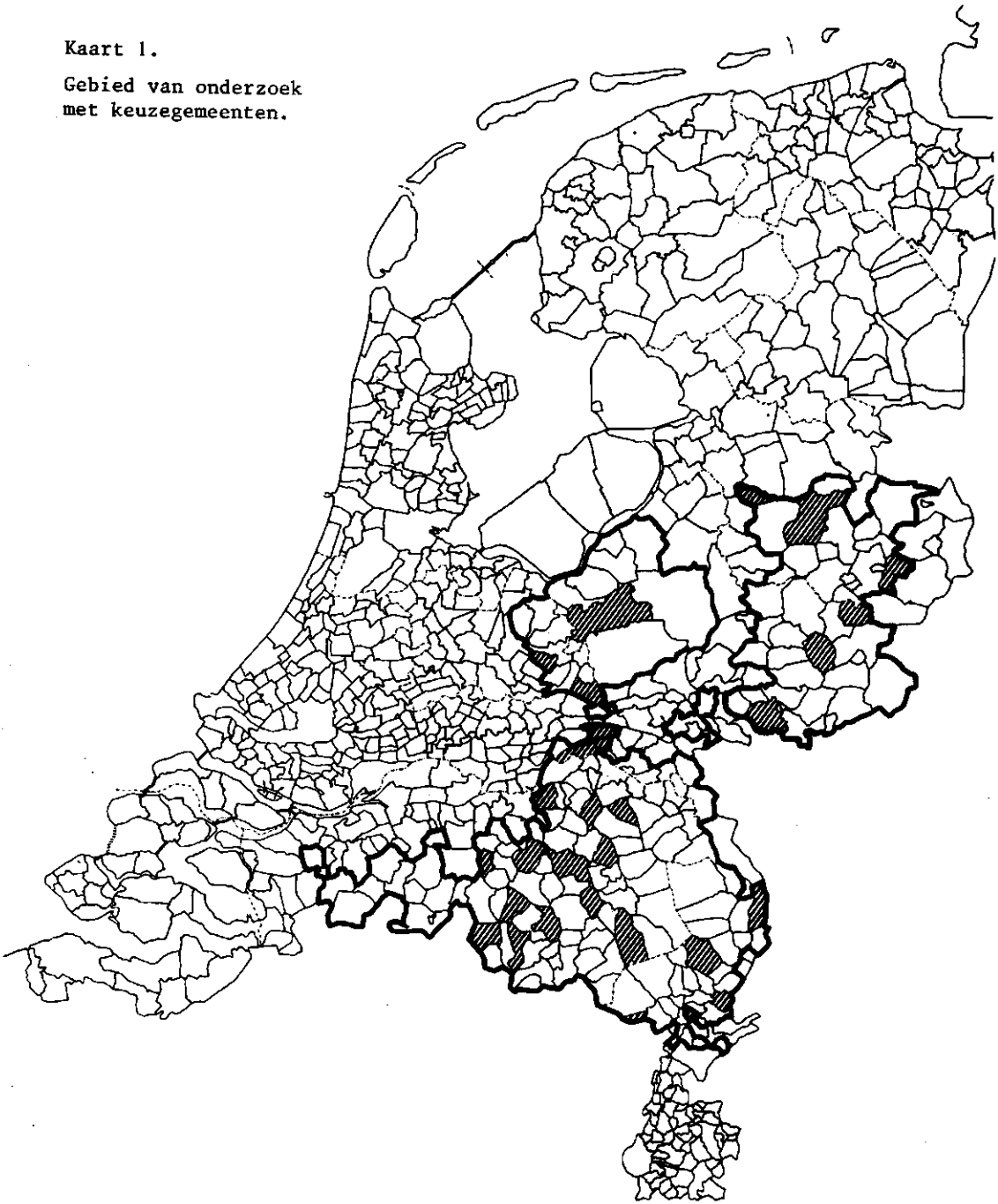
1) Overigens zijn wettelijke regelingen op dit gebied in voorbereiding (voor-ontwerp meststoffenwet en ontwerp-wet inzake de bodembescherming).

2) Een wettelijke regeling voor de gezondheid (incl. het welzijn) van dieren is eveneens in voorbereiding.

3) Ir. C.J.M. Wijnen: "De intensieve veehouderij in de Nederlandse landbouw", 1979, LEI-rapport nr. 2.125.

Kaart 1.

Gebied van onderzoek
met keuzegemeenten.

gemene strukturele ontwikkelingen in de intensieve veehouderij. In de tweede fase 1) van het onderzoeksproject wordt op twee aspekten ingegaan. Allereerst wordt via een analyse van de inhoud van een aantal bestemmingsplannen voor het buitengebied een beeld gegeven van de mate, waarin de ontwikkeling van de intensieve veehouderij langs planologische weg wordt beïnvloed. Vervolgens wordt bezien, welke de ontwikkelingsmogelijkheden van de varkens-, kalver- en pluimveehouderij zijn, wanneer men op de bedrijven de richtlijnen toepast van de z.g. "afstandsgrafiek" (hinderwet). Fase 2 werd uitgevoerd in een aantal keuzegemeenten in Oost- en Zuid-Nederland (zie hiervoor kaart 1 en bijlage 1). Alleen bedrijven met 10 of meer sbe voor de intensieve veehouderij kwamen in aanmerking voor het onderzoek.

Ten behoeve van de derde fase van het onderzoeksproject, waarvan in dit rapport verslag wordt gedaan, werd medio 1977 een enquête gehouden.

Om de omvang van de vragenlijst binnen aanvaardbare grenzen te houden, werd de derde fase beperkt tot de belangrijkste sektor binnen de intensieve veehouderij, namelijk de varkenshouderij.

1.3 Opzet derde fase

De bedoeling van fase 3 was o.a. inzicht te krijgen in een aantal aspekten (meningen en opvattingen van de boeren t.a.v. de hinderwet en het bestemmingsplan voor het buitengebied), die niet in de tweede fase van het onderzoeksproject aan de orde waren gekomen. Daarnaast werd nagegaan, hoe de opzet van de bedrijven op het moment van onderzoek was en welke verwachtingen de respondenten hadden t.a.v. de toekomstige ontwikkeling van hun bedrijven. Tenslotte werden nog enkele vragen gesteld, die betrekking hadden op de mestafzet . Een en ander met het oog op de beantwoording van de vraag, in hoeverre de hinderwet en het bestemmingsplan voor het buitengebied en (in globale zin) de mestafzet de ontwikkeling van de bedrijven met intensieve veehouderij kunnen beïnvloeden.

Welke bedrijven werden nu bij het onderzoek betrokken? De tweede fase omvatte in totaal 4.450 bedrijven, alle gelegen in Oost- en Zuid-Nederland (zie kaart 1 en bijlage 1). Dit waren bedrijven met minstens 10 sbe intensieve veehouderij. Uit deze bedrijven is t.b.v. de derde fase van het onderzoeksproject een steekproef getrokken. De steekproefbedrijven moesten voldoen aan de volgende voorwaarden (te bepalen op basis van meitellinggegevens):

a. het bedrijfshoofd moest zijn hoofdberoep in de land- of tuinbouw hebben;

---

1) Ir. J.G.M. Helder: "De invloed van bestemmingsplan en hinderwet op de ontwikkeling van de intensieve veehouderij", 1981, LEI-rapport nr. 2.145

b. de bedrijven dienden minstens 10 sbe in de varkenshouderij te hebben;
c. het aantal sbe in de varkenshouderij diende groter te zijn dan het aantal sbe voor de overige takken van intensieve veehouderij.

Uit de bedrijven, die aan de genoemde voorwaarden voldeden, werd vervolgens een steekproef getrokken en wel zodanig, dat van de bedrijven in het buitengebied elk negende bedrijf en van de bedrijven, gelegen in de bebouwde kom, elk tweede bedrijf bij het onderzoek werd betrokken. Dit laatste geschiedde om te vermijden, dat de bedrijven in de bebouwde kom met een te gering aantal zouden zijn vertegenwoordigd om hierover betrouwbare uitspraken te kunnen doen.

Uiteindelijk werden 423 bedrijven geënquêteerd. Voor het overigens gering aantal bedrijfshoofden dat weigerde aan het onderzoek mee te werken of dit om andere redenen niet kon, werden vervangende bedrijfshoofden gezocht.

Tenslotte werden de bedrijven c.q. bedrijfshoofden - rekening houdend met de steekproefgrootte - geaggregeerd tot het totale aantal uit de tweede fase van het onderzoek, dat aan de zojuist genoemde voorwaarden voldeed (nl. tot 3.112). Op dit laatste aantal bedrijven c.q. bedrijfshoofden hebben de volgende hoofdstukken van dit verslag betrekking.

2. Varkenshouders en hun bedrijven

In dit hoofdstuk komen op de eerste plaats enkele kenmerken van de bedrijfshoofden aan de orde. Vervolgens wordt ingegaan op een aantal aspekten van de bedrijven, die in verband met de hinderwet en de mestafzet van betekenis zijn, zoals o.a. het aantal mestvarkens resp. fokvarkens per bedrijf, de bedrijfsoppervlakte en de ligging van de bedrijven. Tenslotte wordt aandacht geschonken aan de mening van de varkenshouders over de oppervlakte en de omvang van hun bedrijven.

2.1 De bedrijfshoofden

Hoewel het onderzoek was gericht op de hoofdberoepsbedrijven (volgens de opgave bij de meitellingregistratie) hadden - zo bleek bij navrage tijdens de enquête - niet alle boeren hun hoofdberoep in de landbouw. Zo bleek 1% rustend boer te zijn, 3% had een niet-agrarisch hoofdberoep en in 2% van de gevallen bestond het inkomen voor het grootste deel uit een uitkering op grond van één van de sociale verzekeringswetten; de resterende 94% had inderdaad een agrarisch hoofdberoep.

Voor het gehele gebied van onderzoek gold, dat 43% van de bedrijfshoofden ouder was dan vijftig jaar. Dit percentage was in Zuid-Nederland lager (39%) dan in Oost-Nederland (49%). Vooral de leeftijdsklasse 40-50 jaar is in het zuiden relatief sterker vertegenwoordigd.

Tabel 2.1 De bedrijfshoofden naar leeftijd (in %)

Leeftijd	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Totaal
tot 30 jaar	3	5	4
30 - 40 jaar	18	17	18
40 - 50 jaar	30	39	35
50 - 60 jaar	32	31	31
60 jaar e.o.	17	8	12
Totaal	100 (=1606)	100 (=1506)	100 (=3112)

Van de bedrijven met een bedrijfshoofd van vijftig jaar en ouder was op 46% een opvolger aanwezig. Tussen het oosten en zuiden was wat dit betreft geen verschil te konsateren.

Ruim de helft van de varkenshouders bleek na de lagere school

geen enkele vorm van voortgezet dagonderwijs te hebben gevolgd. Zoals naar voren komt uit tabel 2.2 is de onderwijssituatie in het zuiden iets minder ongunstig dan in het oosten.

Tabel 2.2 De bedrijfdshoofden naar gevolgd onderwijs (in %)

Dagonderwijs	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Totaal
= alleen lagere school	62	50	56
= lager agr. dagonderw.	28	34	31
= middelbaar of hoger agr. dag onderwijs	7	14	11
= overig dagonderwijs	3	2	2
Totaal	100 (=1606)	100 (=1506)	100 (=3112)

Het aantal bedrijfshoofden, dat een cursus had gevolgd aan een van de praktijkscholen voor dierveredeling, was uiterst beperkt. Slechts 3% bleek een dergelijke cursus te hebben genoten.

Tenslotte werden aan de boeren nog enkele vragen voorgelegd over de mate, waarin men in de afgelopen jaren m.b.t. de varkenshouderij kontakt had gehad met de diverse voorlichtingsdiensten (rijkslandbouwvoorlichtingsdienst, sociaal-ekonomische voorlichtingsdienst en voorlichting van handel en industrie). Er werd een eenvoudige schaal ontworpen. Voor elke vorm van voorlichting (resp. rijkslandbouwvoorlichtingsdienst, sociaal-ekonomische voorlichtingsdienst en voorlichting van handel en industrie) werd aan de betrokken bedrijfshoofden 0 punten (geen kontakt), 1 punt (1 à 2 keer kontakt gemiddeld per jaar) of 2 punten (3 of meer keer kontakt gemiddeld per jaar) toegekend. Zo ontstond een schaal, variërend van 0 tot 6 punten. In onderstaande tabel is de verdeling van de bedrijfshoofden weergegeven over de scores. In het zuiden blijkt men vaker de diverse voorlichtingsdiensten in te schakelen dan in het oosten.

Tabel 2.3 De bedrijfshoofden naar de mate van kontakt met de voorlichtingsdiensten (in %)

Mate van kontakt	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Totaal
0 punten	57	38	48
1 punt	19	16	17
2 punten	18	32	25
3 punten	5	9	7
4 punten	1	5	3
5, 6 punten	-	-	-
Totaal	100 (=1606)	100 (=1506)	100 (=3112)

2.2 De bedrijven

Van de geenquêteerde bedrijven had 18% zowel mestvarkens als fokzeugen; 42% had alleen mestvarkens en 40% alleen fokzeugen.

Om een inzicht te krijgen in de relatieve betekenis van de varkenshouderij op de bedrijven werd een indeling gemaakt in drie bedrijfstypen:

1. varkensbedrijven (het aantal sbe voor varkens omvat 60% of meer van de totale bedrijfsomvang);
2. bedrijven met varkenshouderij van betekenis (het aantal sbe voor varkens maakt 20-60% uit van de totale bedrijfsomvang);
3. overige bedrijven (minder dan 20% van de totale bedrijfsomvang komt voor rekening van de varkenshouderij).

Op ongeveer eenkwart van de geenquêteerde bedrijven vormt de varkenshouderij de belangrijkste produktietak, terwijl op 20% van de bedrijven de varkenshouderij van relatief geringe betekenis is ("overige bedrijven"). De qua aantal belangrijkste kategorie wordt gevormd door de "bedrijven met varkenshouderij van betekenis", hiertoe behoort 56% van de bedrijven. In het zuiden is het type "varkensbedrijven" beduidend sterker vertegenwoordigd dan in het oosten van het land.

Tabel 2.4 De bedrijven naar bedrijfstype (in %)

Bedrijfstype	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Totaal
1. varkensbedrijven	16	33	24
2. bedrijven met varkenshouderij van betekenis	60	51	56
3. overige bedrijven	24	16	20
Totaal	100 (=1606)	100 (=1506)	100 (=3112)

Op vrij veel bedrijven komen relatief kleine aantallen mestvarkens en/of fokvarkens voor. Zo heeft 70% van de bedrijven met mestvarkens minder dan 300 dieren. In het zuiden is het aandeel van de bedrijven met 300 en meer mestvarkens (44%) aanzienlijk groter dan in het oosten (19%).

Ook de aantallen fokvarkens zijn op verschillende bedrijven gering. Ook hier geldt, dat in het zuiden meer fokvarkens per bedrijf worden gehouden dan in het oosten. Terwijl 42% van de bedrijven in Zuid-Nederland 60 of meer fokvarkens heeft, is dit in Oost-Nederland slechts 20%.

Tabel 2.5 De bedrijven naar het aantal mestvarkens (in %).

Aantal mestvarkens	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Totaal
tot 100	37	23	31
100 - 200	30	19	25
200 - 300	14	14	14
300 - 400	8	25	15
400 en meer	11	19	15
Totaal	100 (=1008)	100 (=859)	100 (=1867)

Tabel 2.6 De bedrijven naar het aantal fokvarkens (in %).

Aantal fokvarkens	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Totaal
tot 10	8	4	6
10 - 20	18	9	13
20 - 40	41	27	33
40 - 60	13	18	16
60 - 100	14	21	18
100 en meer	6	21	14
Totaal	100 (=830)	100 (=975)	100 (=1805)

Na het voorgaande zal het duidelijk zijn, dat op de bedrijven in het zuiden vaker een hoger aantal sbe voor varkens werd aangetroffen dan in het oosten. Tabel 2.7 brengt dit nog eens in beeld.

Tabel 2.7 De bedrijven naar het aantal sbe voor varkens (in %).

Aantal sbe voor varkens	Oost-Nederland	Zuid Nederland	Totaal
tot 60 sbe	74	51	63
60 - 120 sbe	21	24	22
120 - 200 sbe	4	19	11
200 sbe en meer	1	6	4
Totaal	100 (=1606)	100 (=1506)	100 (=3112)

In tabel 2.8 zijn de bedrijven ingedeeld naar de totale bedrijfsomvang. Het percentage bedrijven met minder dan 120 sbe ligt in het zuiden lager (30%) dan in het oosten (46%). Op dergelijke

bedrijven was - ten tijde van het onderzoek - bij een moderne bedrijfsvoering onvoldoende produktieve werkgelegenheid voor één mannelijke arbeidskracht.

Tabel 2.8 De bedrijven naar bedrijfsomvang (in %).

Bedrijfsomvang	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Totaal
tot 60 sbe	11	8	9
60 - 120 sbe	35	22	30
120 - 200 sbe	37	44	40
200 - 300 sbe	14	21	17
300 sbe en meer	3	5	4
Totaal	100 (=1606)	100 (=1506)	100 (=3112)

Al met al zijn er nogal wat verschillen tussen de bedrijven in het oosten en die in het zuiden des lands. Kort samengevat worden op de bedrijven in het zuiden meer varkens gehouden, is de totale bedrijfsomvang groter, terwijl ook het bedrijfstype "varkensbedrijven" er vaker voorkomt dan in Oost-Nederland.

Bijna de helft van de bedrijven heeft minder dan 10 ha. cultuurgrond in gebruik. Ofschoon het percentage bedrijven met minder dan 5 ha. in het zuiden iets groter is dan in het oosten, zijn er m.b.t. de bedrijfsoppervlaktestruktuur nauwelijks verschillen tussen de beide landsdelen. Dit blijkt ook uit de gemiddelde oppervlakte per bedrijf, die in het oosten 11,46 ha. bedroeg tegen 10,85 ha. in het zuiden.

Tabel 2.9 De bedrijven naar bedrijfsoppervlakte (in %).

Bedrijfsoppervlakte	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Totaal
tot 1 ha	3	9	6
1 - 5 ha	9	11	10
5 - 10 ha	33	26	30
10 - 15 ha	29	33	31
15 ha en meer	26	21	23
Totaal	100 (=1606)	100 (=1506)	100 (=3112)

2.3 Mening van de varkenshouders over de oppervlakte en de omvang van hun bedrijven

In de vorige paragraaf werd o.a. ingegaan op de oppervlakte en de omvang van de bedrijven. Wat vinden nu de boeren van de oppervlakte en de omvang van hun bedrijven: zijn die naar hun oordeel te klein, voldoende of misschien zelfs te groot? Om hierover informatie te verkrijgen werd aan de boeren een aantal vragen gesteld. Hierbij was het de bedoeling, dat men een oordeel gaf over het eigen bedrijf, uitgaande van de situatie waaring men zelf verkeerde (dus lettend op leeftijd, opvolgingssituatie, gezondheidstoestand e.d.)

In tabel 2.10 zijn de meningen van de boeren over de oppervlakte van hun bedrijven weergegeven. Bijna tweederde acht de bedrijfsoppervlakte voldoende; 28% is van mening, dat de oppervlakte te klein is, 6% vindt de oppervlakte niet van belang en 3% acht de oppervlakte te groot. In het zuiden is het percentage varkenshouders, dat de bedrijfsopeervlakte te gering acht, iets groter dan in het oosten.

Tabel 2.10 De bedrijfshoofden naar hun mening over de bedrijfsoppervlakte (in %)

Mening over bedrijfsoppervlakte	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Totaal
= te klein	24	32	28
= groot genoeg	68	58	64
= niet van belang	4	8	6
= te groot	4	2	2
Totaal	100 (=1606)	100 (=1506)	100 (=3112)

De mening dat de bedrijfsoppervlakte geen rol speelt, kwam vooral voor bij de bedrijfshoofden wier bedrijf een geringe oppervlakte had en tot het type "varkensbedrijven" behoorde. Het betreft hier bedrijven, die op de varkenshouderij zijn gespecialiseerd. De opvatting, dat de oppervlakte te gering is, hield geen verband met de leeftijd noch met de opvolgingssituatie. Wel bleek zeer duidelijk, dat het hier om bedrijven gaat, die niet op de varkenshouderij waren gespecialiseerd en voor hun inkomen voor een belangrijk deel waren aangewezen op de grondgebonden produktie.

Op de vraag, of men verwachtte, dat de oppervlakte van hun bedrijven in de komende vijf jaren zou worden vergroot, reageerde slechts 6% van de boeren bevestigend. Ruim driekwart voorzag een gelijk blijven van de oppervlakte. De overigen verwachtten een verkleining of konden de vraag niet beantwoorden.

Wat vinden de bedrijfshoofden nu van de produktieomvang van hun bedrijven? Ook hierbij diende als uitgangspunt de situatie, waarin men zelf verkeerde. Ruim driekwart van de boeren was van mening, dat hun bedrijfsomvang voldoende was en ongeveer éénvijfde zei, dat de bedrijfsomvang te gering was. Slechts enkelen vonden de omvang van hun bedrijven te groot. Er bleken geen verschillen te bestaan tussen Oost- en Zuid-Nederland.

Tabel 2.11 De bedrijfshoofden naar hun mening over de bedrijfsomvang (in %).

Mening over bedrijfsomvang	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Totaal
= te klein	23	20	21
= groot genoeg	74	76	75
= te groot	3	4	4
Totaal	100 (=1606)	100 (=1506)	100 (=3112)

De opvatting, dat de bedrijfsomvang te gering was, hangt op de eerste plaats samen met het bedrijfstype. Op de "varkensbedrijven" bllek slechts 9% deze mening te zijn toegedaan, terwijl dit bij de andere bedrijfstypen 25% was. Opmerkelijk was, dat de mening dat de omvang te klein was geen verband hield met de feitelijke bedrijfsomvang. Zeer waarschijnlijk wordt deze opvatting vooral bepaald door individuele omstandigheden, zoals leeftijd en opvolgingssituatie. Uit het onderzoek kwam nl. naar voren, dat de bedrijfshoofden naarmate zij jonger waren vaker van oordeel waren, dat de omvang te gering was. Bovendien bleek, dat het percentage boeren, dat de omvang te klein achtte, bij bedrijfshoofden van vijftig jaar en ouder met een opvolger hoger was (26%) dan bij hun kollega's zonder opvolger (11%).

Tenslotte werd aan de boeren nog een vraag voorgelegd m.b.t. de vermoedelijke ontwikkeling in de komende vijf jaren. Ruim éénderde voorzag een vergroting van de bedrijfsomvang, terwijl ruim de helft verwachtte dat de bedrijfsomvang ongeveer gelijk zou blijven. Slechts enkelen hielden rekening met een inkrimping.

De verwachting, dat de bedrijfsomvang zal worden vergroot, kwam vaker voor naarmate de feitelijke bedrijfsomvang hoger was. Zo sprak "slechts" 24% van de boeren met een bedrijfsomvang van minder dan 120 sbe deze verwachting uit; bij de bedrijven in de klasse 120-200 sbe was dit 38% en bij de bedrijven met 200 sbe of meer zelfs 49%. Op het eerste gezicht lijkt dit in tegenspraak met hetgeen wij naar aanleiding van tabel 2.11 konstateerden, nl. dat de mening van een aantal boeren, dat hun produktie-omvang te klein

was, geen verband hield met de feitelijke bedrijfsomvang. Bedacht moet echter worden dat een mening of opvatting over de bedrijfsomvang niet steeds behoeft te impliceren, dat men daadwerkelijk deze omvang gaat (of kan) vergroten. Uit het onderzoek bleek dan ook, dat bijna éénderde van de boeren, die de omvang van hun bedrijven te klein achtten, niet de verwachting hadden dat deze in de komende vijf jaar zou worden vergroot. Anderzijds kwam ook naar voren, dat van degenen, die de omvang als voldoende groot beschouwen, 25% toch een uitbreiding voorzag. Waarschijnlijk komt dit, omdat men verwacht, dat een verdere schaalvergroting ook in de komende jaren nodig zal zijn.

Tabel 2.12 De bedrijfshoofden naar hun verwachtingen m.b.t. de ontwikkeling van de bedrijfsomvang (in %).

Verwachting m.b.t. de ontwikkeling van de bedrijfsomvang	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Totaal
= vergroting	37	32	35
= ongeveer gelijk blijven	50	58	54
= verkleining	4	6	5
= geen antwoord	9	4	6
Totaal	100 (=1606)	100 (=1506)	100 (=3112)

Verder bleek, dat de jongere boeren vaker een vergroting van de bedrijfsomvang verwachtten dan hun oudere kollega's. Zoals voor de hand ligt, voorzagen boeren met een opvolger veel vaker een uitbreiding in de komende vijf jaren dan hun kollega's zonder opvolger. Tenslotte kon worden vastgesteld, dat de boeren op de "varkensbedrijven" naar verhouding in mindere mate (25%) een vergroting van de omvang verwachtten dan de boeren op de beide andere bedrijfstypen (38%).

Tot zover een aantal opmerkingen over de meningen van de boeren over de omvang van hun bedrijven en hun verwachtingen over de ontwikkeling in de naaste toekomst. In hoofdstuk 5 komen wij hierop nader terug; onze aandacht zal dan in het bijzonder gericht zijn op de verwachtingen m.b.t. de varkenshouderij.

3. Bestemmingsplan, hinderwet en mestafzet

Na de behandeling van ekele meer algemene aspekten in hoofdstuk 2, beginnen wij nu met het centrale thema van het onderzoek: de bedrijven met varkenshouderij en het bestemmingsplan, de hinderwet en de mestafzet. Hieraan zijn de hoofdstukken 3, 4 en 5 gewijd.

In de tweede fase van het onderzoek naar de intensieve veehouderij (zie inleiding) is de inhoud van de bestemmingsplannen voor de buitengebieden geanalyseerd en kwam een aantal aspekten m.b.t. de hinderwet aan de orde. Hierop aansluitend werden in de derde fase van het onderzoek, waarvan in dit rapport verslag wordt gedaan, o.a. enkele vragen m.b.t. de mening over het bestemmingsplan en de hinderwet gesteld, terwijl tevens kort werd ingegaan op de mestafzet.

3.1 Het bestemmingsplan

Elke gemeente is op grond van artikel 10 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening verplicht een bestemmingsplan vast te stellen voor het gebied van de gemeente, dat niet tot de bebouwde kom behoort. In het bestemmingsplan wordt de bestemming van het betreffende gebied aangewezen, en zo nodig worden - in verband met de bestemming - voorschriften gegeven omtrent het gebruik van de in het plan begrepen grond en de zich daarop bevindende opstallen. Het bestemmingsplan is bindend voor de burger.

De bij het onderzoek betrokken bedrijfshoofden waren alle woonachtig in gemeenten, waar een bestemmingsplan voor het buitengebied door de gemeenteraad was vastgesteld. In het voorgaande is reeds naar voren gekomen, dat 7% van de onderzochte bedrijven was gelegen in de bebouwde kom. Bij de vragen uit de enquête, die betrekking hadden op de bestemmingsplannen voor de buitengebieden, zijn deze bedrijfshoofden buiten beschouwing gelaten.

Van de ondernemers, wier bedrijven in het buitengebied waren gelegen, bleek het merendeel (nl. 74%) op de hoogte te zijn van het feit, dat de gemeenteraad een bestemmingsplan voor het buitengebied had vastgesteld. Dit percentage was in het zuiden hoger dan in het oosten des lands. De achtergrond van dit verschil is niet onderzocht. Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn, dat in het zuiden - omdat de bedrijven daar dooreengenomen groter zijn en meer varkens hebben - de noodzaak groter is om faktoren, die potentieel beperkingen kunnen inhouden, in het oog te houden.

Het percentage bedrijfshoofden, dat bekend was met de aanwezigheid van een bestemmingsplan was nl. hoger naarmate de totale bedrijfsomvang en ook het aantal sbe voor varkens groter was.

Eenzelfde relatie bestond t.a.v. het genoten onderwijs en het kontakt met de voorlichting. Ook deze faktoren kunnen een rol gespeeld hebben bij het zojuist gesignaleerde verschil tussen Oost- en Zuid-Nederland. Verder bleek, dat de boeren met een opvolger vaker bekend waren met het bestemmingsplan dan die zonder opvolger. Er was geen samenhang met de leeftijd van de ondernemer noch met het bedrijfstype.

Tabel 3.1 Percentage bedrijfshoofden, dat zegt op de hoogte te zijn van de aanwezigheid van een bestemmingsplan.

Op de hoogte van het bestemmingsplan	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Totaal
ja	66	84	74
nee	34	16	26
Totaal	100 (=1606)	100 (=1506)	100 (=3112)

Aan de respondenten, die zeiden bekend te zijn met het bestemmingsplan, werd vervolgens de vraag voorgelegd of er volgens hen in het bestemmingsplan bepalingen voorkwamen, die beperkend waren voor hun bedrijven. In een betrekkelijk gering aantal gevallen - 8% van alle bedrijven in het buitengebied - werd deze vraag bevestigend beantwoord. Als meest genoemde beperkingen kwamen naar voren: verbod tot het bouwen van een tweede woning, te klein bouwblok, ongunstig vorm van het bouwblok, strenge bebouwingsvoorschriften, ligging in een gebied met een voorlopige agrarische bestemming (toekomstig woon- of industriegebied).

De overgrote meerderheid van de bij het onderzoek betrokken boeren was dus van mening, dat het bestemmingsplan geen beperkingen oplevert voor de verdere ontwikkeling van hun bedrijven.
Dit is geheel in overeenstemming met de uitkomsten van de tweede fase van het onderzoek naar de intensieve veehouderij, waaruit - op basis van een analyse van de feitelijke inhoud van de bestemmingsplannen - bleek, dat de ontwikkeling van de bestaande bedrijvan met intensieve veehouderij slechts in enkele gevallen door de bestemmingsplannen wordt belemmerd.

3.2 De hinderwet

3.2.1 De hinderwetgeving

Alle bedrijven met intensieve veehouderij kunnen in de praktijk worden beschouwd als vergunningsplichting. Bij de beoordeling van de vraag, of een bepaald bedrijf in aanmerking komt voor een hinderwetvergunning, is uitgegaan van de richtlijnen uit de

brochure "Veehouderij en Hinderwet". Deze richtlijnen zijn in 1976 opgesteld door een werkgroep, bestaande uit vertegenwoordigers van het Ministerie van Landbouw en Visserij, het Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne, het Landbouwschap en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten.

Om een maatstaf te hebben voor de vraag, of een hinderwetvergunning voor nieuwe vestigingen c.q. voor bestaande bedrijven, die hun veestapel aanmerkelijk willen uitbreiden, zal worden verleend, wordt gebruik gemaakt van een afstandsgrafiek uit de genoemde brochure. Indien niet aan de richtlijnen wordt voldaan, wordt de hinderwetvergunning niet of slechts voor een deel van het bedrijf verleend, tenzij door het aanbrengen van bijzondere technische voorzieningen de mogelijke overlast tot een aanvaardbaar niveau kan worden teruggebracht.

De werking van de afstandsgrafiek uit de brochure "Veehouderij en Hinderwet" is, kort samengevat, als volgt. Uit de grafiek kan voor elke voorkomende situatie worden afgelezen, of men in aanmerking komt voor een hinderwetvergunning. Dit is afhankelijk van twee faktoren. Op de eerste plaats speelt het aantal mestkalveren, varkens en pluimvee, dat men houdt of wil gaan houden, een rol. De verschillende veesoorten worden via een omrekeningsfaktor herleid tot z.g. mestvarkenseenheden. Op de tweede plaats is van belang de afstand van de veestalling tot het meest nabij gelegen hindergevoelige objekt. Naarmate de afstand groter is, mogen meer mestvarkenseenheden worden gehouden. Bovendien zijn de hindergevoelige objekten ingedeeld in vier kategorieën; voor elke van deze kategorieën gelden - gegeven een bepaalde afstand tot het hindergevoelige objekt - andere maxima m.b.t. het toelaatbare aantal mestvarkenseenheden (zie verder bijlagen 2 en 3).

3.2.2 Aanwezigheid van een hinderwetvergunning

Op het moment van het onderzoek beschikte 40% van de bedrijven over een hinderwetvergunning. In het zuiden lag dit percentage beduidend hoger dan in het oosten van het land. In dit laatste gebied had ruim tweederde van de bedrijven geen vergunning. Ook dit verschil tussen Zuid- en Oost-Nederland hangt vermoedelijk samen met de gemiddeld grotere varkensstapels in het zuiden; verder kunnen ook het kontakt met de voorlichting en het genoten onderwijs een rol spelen.

Tabel 3.2 Percentage bedrijven met en zonder hinderwetvergunning

	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Totaal
met vergunning	29	52	40
zonder vergunning	71	48	60

Het percentage bedrijven met een hinderwetvergunning hing duidelijk samen met de totale bedrijfsomvang en nog duidelijker met het aantal sbe voor varkens. Zo had slechts 27% van de bedrijven met minder dan 60 sbe voor varkens een vergunning; bij de bedrijven met 60-120 sbe, 120-200 sbe en meer dan 200 sbe voor varkens was dit 54%, 70% resp. 93%. Als gevolg hiervan gaf bedrijfstype 1 (varkensbedrijven) ook een hoger percentage met vergunning te zien dan de overige bedrijfstypen. Er bleek ook een verband aanwezig met de mate, waarin men kontakt had met de voorlichting; naarmate man meer kontakt had met de diverse voorlichtingsdiensten, beschikte men ook vaker over een hinderwetvergunning. Vervolgens hadden de boeren jonger dan vijftig jaar vaker een vergunning dan hun kollega's. Er was geen samenhang met de opvolgingssituatie.

In de meeste gevallen, zo bleek uit het onderzoek, bevatte de hinderwervergunning geen specifieke voorwaarden, die beperkingen voor het bedrijf opleverden en/of extra kosten veroorzaakten. Op 10% van de bedrijven was dit wél het geval. Deze voorwaarden hadden vrijwel alle betrekking óf op de aanleg van voorzieningen om de mest op te slaan óf op een verbod om mest uit te rijden, hetzij op bepaalde dagen (week-end) hetzij in bepaalde perioden van het jaar.

Bij degenen, die over een vergunning beschikten, werd tenslotte nog geïnformeerd naar de eventuele negatieve invloed van de Hinderwet op de ontwikkeling van hun bedrijven. De overgrote meerderheid (nl. 88%) was van mening, dat de Hinderwet voor hun bedrijven geen nadelige gevolgen had opgeleverd. Bij de resterende 12% had de Hinderwet naar de mening van de betrokkenen in bepaalde opzichten - voornamelijk omdat men het bedrijf minder kon uitbreiden dan men aanvankelijk van plan was of omdat men de opzet van het bedrijf had moeten veranderen (fokzeugen in plaats van mestvarkens) - de ontwikkeling van het bedrijf belemmerd.

3.2.3 De bedrijven zonder hinderwetvergunning

In de vorige paragraaf hebben wij afgezien, dat relatief veel bedrijven ten tijde van het onderzoek geen hinderwetvergunning hadden. Op de vraag, waarom men niet over zo'n vergunning beschikte, antwoorde de meerderheid (85%), dat men er geen had aangevraagd. De overigen hadden wel een aanvrage ingediend, doch de procedure liep nog ofwel de vergunning was geweigerd; dit laatste kwam overigens slechts sporadisch voor.

Opmerkelijk is het grote aantal bedrijven, waarvan het bedrijfshoofd geen poging heeft gedaan om in het bezit van een hinderwetvergunning te komen. Tijdens het onderzoek is geïnformeerd naar de reden hiervan. Het bleek, dat men in ca. tweederde van de gevallen niet op de hoogte was van de noodzaak een dergelijke vergunning te hebben. Enkele andere, veel minder vaak genoemde, redenen waren: het vermoeden, dat de aanvrage wordt geweigerd; de kosten van een aanvrage; uitstel van de aanvrage tot het moment, waarop men het bedrijf gaat uitbreiden en in verband daarmee nieuwe

stallen gaat bouwen.

De bedrijven zonder hinderwetvergunning komen vooral voor in het oosten van het land; 61% van het totale aantal bedrijven zonder vergunning is hier gelegen. Er zijn relatief weinig bedrijven van bedrijfstype 1 (varkensbedrijven), die geen vergunning bezitten; de meeste bedrijven zonder vergunning worden aangetroffen bij de gemengde bedrijfstypen. Bovendien is de omvang van de varkenshouderij op de bedrijven zonder vergunning verhoudingsgewijs gering; 73% heeft nl. minder dan 60 sbe voor varkens. Verder heeft men minder kontakt met de voorlichting en treft men er vaker oudere boeren aan.

In het volgende hoofdstuk komen wij terug op de bedrijven, die ten tijde van het onderzoek niet over een hinderwetvergunning beschikten. Wij zullen dan zien, dat een niet onbelangrijk gedeelte van deze bedrijven - gelet op de afstandsgrafiek uit de brochure "Veehouderij en Hinderwet" - in het bezit van een vergunning zou kunnen komen.

3.2.4 De ligging van de bedrijven

In het kader van dit onderzoek vormt de ligging van de bedrijven een belangrijk gegeven. Naar voren kwam, dat 7% was gelegen in de bebouwde kom en 10% op een afstand van minder dan 300 m daarvan verwijderd (het z.g. "kernrandgebied"). De overgrote meerderheid van de bij het onderzoek betrokken bedrijven (83%) was echter gelegen op een afstand van 300 m of meer van de bebouwde kom. Een belangrijk verschil tussen Zuid- en Oost-Nederland is, dat in het eerstgenoemde gebied bijna éénkwart van de bedrijven ligt in de bebouwde kom of op een afstand van minder dan 300 m daarvan verwijderd tegen slechts 11% in het laatstgenoemde gebied.

Tabel 3.3 De bedrijven naar hun ligging t.o.v. bebouwde kom (in %).

Ligging van de bedrijven	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Totaal
= in de bebouwde kom	4	11	7
= op minder dan 300 m van de bebouwde kom	7	13	10
= op 300 m of meer van de bebouwde kom	89	76	83
Totaal	100 (=1606)	100 (=1506)	100 (=3112)

De problemen m.b.t. de hinderwet, waarmee sommige boeren worden gekonfronteerd, kunnen een gevolg zijn van de uitbreiding van

de dorps- of stadsbebouwing en van de vestiging van burgers en van bepaalde hindergevoelige objekten in de omgeving van de agrarische bedrijven. Hierdoor kan een situatie ontstaan, die een verdere uitbreiding van de in omgeving gelegen agrarische bedrijven onmogelijk maakt.

Om een indruk te krijgen van de mate, waarin zich uitbreiding van de bebouwing en vestiging van burgers en bepaalde hindergevoelige objekten heeft voorgedaan, werden de bij het onderzoek betokken varkenshouders een tweetal vragen voorgelegd. Op de eerste plaats werd bij de boeren, wier bedrijven op minder dan 300 m van de bebouwde kom waren gelegen (10% van het totaal), geïnformeerd, of de dorpsbebouwing de laatste vijf jaren was uitgebreid en dichter bij hun bedrijven was gekomen. Bij bijna tweederde van de betrokken bedrijven bleek dit het geval te zijn geweest. Op de tweede plaats werd aan alle boeren in het buitengebied gevraagd, of er de afgelopen vijf jaren bij hen in de buurt burgers waren komen wonen, er campings, ziekenhuizen e.d. waren gevestigd. Dit bleek in éénderde van de gevallen inderdaad te zijn gebeurd.

Het voorgaande wijst er op, dat er in de achter ons liggende periode van een niet onaanzienlijke penetratie van niet-agrarische aktiviteiten in het buitengebied sprake is geweest. De veronderstelling ligt voor de hand, dat hierdoor de verdere ontwikkeling van sommige agrarische bedrijven met intensieve veehouderij kan worden belemmerd.

Het lijkt er overigens op, dat de boeren in slechts geringe mate klachten uit de buurt ontvangen over de hinder van hun bedrijven. Slechts 4% van alle varkenshouders zegt wel eens dergelijke klachten te hebben gehoord. Bedoelde klachten hadden hoofdzakelijk betrekking op stankhinder bij het uitrijden van de mest en - zij het in veel mindere mate - op de hinder van ventilatielucht en het bevuilen van de weg.

3.3 De afzet van varkensmest

Tijdens het onderzoek werden de boeren ook enkele vragen voorgelegd, die betrekking hadden op de afzet van de varkensmest. Zoals te verwachten was, werd op vele bedrijven uitsluitend drijfmest geproduceerd (43%) ; 18% van de bedrijven heeft uitsluitend vaste mest, terwijl op 39% van de bedrijven zowel vaste als drijfmest voorkomt.

Op 43% van de bedrijven was de opslagcapaciteit voor varkensdrijfmest zodanig, dat men deze voor minder dan 10 weken kon opslaan. Op 36% van de bedrijven was dit 10-20 weken en op de resterende 21% meer dan 20 weken. De gemiddelde opslagcapaciteit voor drijfmest bedroeg 16 weken.

Op de vraag, wat men met de varkensmest deed, antwoordde 73%, dat men die geheel op het eigen bedrijf aanwendde. Bij de overige bedrijven was dit slechts gedeeltelijk of in het geheel niet het geval; hier werd de mest geheel of gedeeltelijk naar andere bedrij-

ven getransporteerd. Dit laatste kwam in het zuiden (34%) iets vaker voor dan in het oosten (21%). Dit is begrijpelijk, als men bedenkt, dat de varkensstapels in het zuiden gemiddeld groter waren, terwijl de oppervlakte van de bedrijven nauwelijks verschillen te zien geeft. Naarmate namelijk de varkensstapels groter waren en de bedrijfsoppervlakte kleiner, nam het percentage bedrijven, dat de mest slechts gedeeltelijk of in het geheel niet op het eigen bedrijf kwijt kon, duidelijk toe.

Tenslotte werd aan de boeren die de mest slechts gedeeltelijk of in het geheel niet op hun eigen bedrijf kwijt konden, nog gevraagd, wie het transport van de overtollige mest verzorgde. Meestal deden dit de andere agrariërs, die de mest kwamen ophalen (42%) of loonwerkbedrijven (39%); de mestbank was in 9% van de gevallen bij het mesttransport betrokken. Eén op de tien boeren verzorgde het transport van de overtollige mest zelf.

4. Ontwikkelingsmogelijkheden van de bedrijven i.v.m. hinderwet en mestafzet

Wat zijn de ontwikkelingsmogelijkheden van de bedrijven met varkens, gelet op de hinderwet en gelet op de mogelijkheden tot afzet van varkensmest op de eigen bedrijven? De beantwoording van deze vraag, waaraan dit hoofdstuk is gewijd, is van belang, omdat beide genoemde aspekten - de hinderwet en de mestafzet - aanzienlijke beperkingen kunnen inhouden voor ofwel problemen kunnen opleveren bij een eventuele verdere ontwikkeling van de varkenshouderij. Wat betreft de werking van de hinderwet is dit zonder meer duidelijk. Immers, als gevolg van de toepassing van deze wet kan de omvang van de intensieve veehouderij op de bedrijven worden begrensd; daarnaast kunnen in bepaalde gevallen ook eisen worden gesteld aan de bedrijfsuitrusting die extra investeringen noodzakelijk maken en daardoor een kostenverhogend effekt hebben. Met betrekking tot de mestafzet is de situatie minder duidelijk. Hiervoor zijn nog geen wettelijke voorschriften van kracht. Echter, ook zonder wettelijke voorschriften is het mogelijk om globaal een indruk te geven van de mate, waarin op de bedrijven - gelet op de beschikbare oppervlakte bouwland en grasland - al dan niet een mestoverschot aanwezig is (hierop komen wij in paragraaf 4.2 terug). Indien nu een bedrijf te maken heeft met een mestoverschot, zal het transport van de overtollige mest in gebieden met een sterke concentratie van intensieve veehouderij in het algemeen genomen een kostenverhogend effekt hebben op de produktie en als zodanig een remmende invloed kunnen uitoefenen op de ontwikkeling van de varkenshouderij.

In dit hoofdstuk zal een indruk worden gegeven van de ontwikkelingsmogelijkheden van de varkenshouderij, uitgaande van de richtlijnen van de afstandsgrafiek uit de brochure "Veehouderij en Hinderwet" (paragraaf 4.1) en uitgaande van de mogelijkheden tot afzet van varkensmest op de eigen bedrijven (paragraaf 4.2). Opgemerkt zij nog, dat de ontwikkelingsmogelijkheden van de varkenshouderij in dit hoofdstuk niet zullen worden bezien uit het oogpunt van de bestemmingsplannen voor de buitengebieden. In de tweede fase van het onderzoek (zie inleiding) is immers naar voren gekomen, dat de ontwikkeling van de intensieve veehouderij op bestaande bedrijven nauwelijks door de bestemmingsplannen wordt belemmerd.

4.1 Ontwikkelingsmigelijkheden en hinderwet

In het vorige hoofdstuk hebben we gezien, dat vrij veel bedrijven op het moment van onderzoek geen hinderwetvergunning hadden. Op zich hoeft dit niet te betekenen, dat de betrokken bedrijven hun varkensstapel niet verder kunnen uitbreiden. Immers, er is een

aantal boeren, die - hoewel hun bedrijven, gegeven de richtlijnen van de afstandsgrafiek, gemakkelijk een vergunning zouden kunnen krijgen - hebben nagelaten zo'n vergunning aan te vragen. Anderzijds is het zo, dat het bezit van een hinderwetvergunning als zodanig niets zegt over de verdere ontwikkelingsmogelijkheden van de bedrijven.

In verband hiermee zijn de bedrijven, die bij het onderzoek waren betrokken, ingedeeld naar twee gezichtspunten: de aanwezigheid van een hinderwetvergunning en de "uitbreidingsruimte". Onder "uitbreidingsruimte" wordt hier verstaan: het verschil tussen de omvang van de intensieve veehouderij op het moment van het onderzoek en de maximaal toelaatbare omvang (bij strikte toepassing van de afstandsgrafiek), gemeten in mestvarkenseenheden.

Tabel 4.1 Percentage bedrijven met en zonder hinderwetvergunning en met en zonder "uitbreidingsruimte".

	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Totaal
a. Bedrijven met vergunning en met uitbreidingsruimte	21	23	22
b. Bedrijven met vergunning; geen uitbreidingsruimte	8	29	18
c. Bedrijven zonder vergunning en met uitbreidingsruimte	53	22	38
d. Bedrijven zonder vergunning; geen uitbreidingsruimte	18	26	22
Totaal	100 (=1606)	100 (=1506)	100 (=3112)

Uit tabel 4.1 komt op de eerste plaats naar voren, dat 22% van de bedrijven over een hinderwetvergunning beschikt en tevens - gelet op de richtlijnen van de afstandsgrafiek - nog mogelijkheden heeft om de varkensstapel uit te breiden. Bij deze groep van bedrijven zijn uit het oogpunt van de hinderwet geen problemen aanwezig. Hierbij laten wij even de vraag buiten beschouwing, of de uitbreidingsruimte voldoende is om de eventuele plannen voor vergroting van de varkensstapel in de naaste toekomst te kunnen realiseren. Dit aspekt komt in het volgende hoofdstuk aan de orde.

De hier besproken categorie van bedrijven bestaat voor 58% uit bedrijven met een varkensstapel van enige omvang (d.w.z. minstens 60 sbe voor varkens). Alle bij het onderzoek betrokken bedrijven tezamen geven, wat dit betreft, een lager percentage te zien (37%).

Vervolgens behoren relatief veel jong boeren tot deze groep; 71% van hen is nl. jonger dan 50 jaar tegen 57% van alle bedrijven. Vrijwel alle bedrijven van groep a zijn gelegen op meer dan 300 m. van de bebouwde kom. Vergeleken met alle bij het onderzoek betrokken bedrijven, heeft men wat vaker kontakt met de voorlichting; bovendien is het aandeel van het type "varkensbedrijven" iets groter. Qua bedrijfsoppervlakte en qua opvolgingssituatie onderscheiden de bedrijven uit groep a zich niet van de andere bedrijven.

Wij richten nu onze aandacht op die bedrijven, die weliswaar een hinderwetvergunning hebben, doch waar het aantal aanwezige mestvarkenseenheden het toelaatbare aantal volgens de afstandsgrafiek overtreft, of daaraan gelijk is. Het aandeel van deze bedrijven in het totaal bedraagt in Oost-Nederland slechts 8% en in Zuid-Nederland 29%. Het gaat hier om bedrijven, die - bij strikte hantering van de richtlijnen van de afstandsgrafiek - geen uitbreidingsmogelijkheden m.b.t. de varkenshouderij hebben.

Wat zijn de kenmerken van deze bedrijven? Op de eerste plaats valt het op, dat 41% van deze bedrijven is gelegen óf in de bebouwde kom óf op een afstand van minder dan 300 m. van de bebouwde kom tegen slechts 17% van alle bedrijven. Overigens vertoont groep b grote overeenkomst met groep a: een groter aandeel van de bedrijven met een varkensstapel van enige omavng dan bij alle bedrijven tezamen het geval is, eveneens een groter aandeel van het type "varkensbedrijven"; verder is 70% van de boeren jonger dan 50 jaar en heeft men wat meer kontakt met de voorlichting.

De qua aantal belangrijkste groep wordt gevormd door de bedrijven, die geen hinderwetvergunning hebben, maar waar de omvang van de varkensstapels geringer is dan de richtlijnen van de afstandsgrafiek toelaten. Met andere woorden: het betreft hier bedrijven, waarvan het bedrijfshoofd heeft nagelaten een vergunning aan te vragen, terwijl men deze gemakkelijk had kunnen verkrijgen. Maar liefst 38% van de bedrijven behoort tot deze kategorie; in Oost-Nederland is dit zelfs 53% en in Zuid-Nederland 22%. In het vorige hoofdstuk kwam naar voren, dat vrij veel boeren, die geen hinderwetvergunning hadden aangevraagd, niet op de hoogte waren van de verplichting zo'n vergunning te hebben. Men mag aannemen, dat deze boeren vooral in groep c sterk vertegenwoordigd zijn.

De bedrijven uit groep c zijn voor 96% gelegen op meer dan 300 m. afstand van de bebouwde kom. Ruim driekwart heeft een varkensstapel van geringe omvang (minder dan 60 sbe voor varkens), terwijl slechts een gering percentage behoort tot het bedrijfstype "varkensbedrijven". Verder heeft men duidelijk minder kontakt met de voorlichting dan bij de andere bedrijven het geval is en ligt het percentage bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder hoger. Het "totaal-beeld" van groep c is dus geheel anders dan dat van de kategorieën a en b

Tenslotte de groep met de grootste problemen (groep d). Het

betreft hier bedrijven, die niet over een hinderwetvergunning beschikken en daarvoor ook niet gemakkelijk in aanmerking zullen komen, aangezien het op het moment van onderzoek aanwezige aantal mestvarkenseenheden groter was dan het - op grond van de afstandsgrafiek - toelaatbare aantal. Tot deze kategorie behoort 22% van de bedrijven; in het oosten des lands is dit 18% en in het zuiden 26%.

Welke bedrijven behoren nu tot groep d? Op de eerste plaats is het zo, dat relatief veel bedrijven van groep d (nl. 35%) zijn gelegen in de bebouwde kom of op een afstand van minder dan 300 m. daarvan verwijderd. Driekwart van de bedrijven van groep d heeft minder dan 60 sbe voor varkens en het bedrijfstype "varkensbedrijven" komt er relatief weinig voor. Vervolgens is 57% van de betrokken bedrijfshoofden jonger dan vijftig jaar; bij de kategorieën a en b was dit, zoals wij gezien hebben, beduidend hoger. In groep d zijn op de bedrijven met een bedrijfshoofd van 50 jaar en ouder naar verhouding ook minder opvolgers aanwezig dan bij alle onderzochte bedrijven tezamen. Er is tenslotte geen samenhang aanwezig met de mate, waarin men gebruik maakt van de diensten van de voorlichting en ook niet met de bedrijfsoppervlakte.

4.2 Ontwikkelingsmogelijkheden en mestafzet

Hoe zijn nu de ontwikkelingsmogelijkheden van de bedrijven, gelet op de ruimte tot afzet van de varkensmest op de cultuurgrond, die bij de bedrijven in gebruik is? Op hoeveel bedrijven is er reeds sprake van een overschot aan varkensmest en op hoeveel bedrijven kan de varkenshouderij nog worden uitgebreid zonder dat men in een situatie van een mestoverschot geraakt?

Bij de bepaling van de "uitbreidingssituatie" uit het oogpunt van de hinderwet kon gebruik gemaakt worden van de richtlijnen, neergelegd in de z.g. afstandsgrafiek. T.a.v. de afzetmogelijkheden van dierlijke mest op landbouwgronden zijn dergelijke maatstaven niet voorhanden, omdat een wettelijke regeling op dit terrein ontbreekt. Om toch een indruk te kunnen geven van de mate, waarin op de bedrijven overschotten aan varkensmest voorkwamen dan wel nog mogelijkheden aanwezig waren tot mestafzet op de eigen grond, is een berekeningswijze toegepast, die is ontleend aan Henkens 1). Deze berekenigswijze die toegelicht wordt in bijlage 4, gaat - wat de aanwendingsmogelijkheden van varkensmest betreft - uit van de uit landbouwkundig oogpunt toelaatbaar te achten hoeveelheden mest.

Uit tabel 4.2 komt naar voren, dat - uitgaande van de in bijlage 4 vermelde normen - ruim driekwart van de bij het onder-

---

1) Dr. Ir. Ch. H. Henkens: "Bemesting en mestoverschotten", syllabus behorende bij de cursus "veehouderij en milieu 1973" van de stichting Post-academisch onderwijs van de Landbouwhogeschool Wageningen.

zoek betrokken bedrijven een overschot aan varkensmest heeft. Slechts op éénkwart van de bedrijven kan de varkensstapel nog worden uitgebreid, wanneer men let op de mogelijkheden tot mestafzet op de eigen bedrijven 1).

Tabel4.2 Percentage bedrijven met of zonder overschot aan varkensmest.

	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Totaal
Bedrijven met een mestoverschot	76	77	77
Bedrijven zonder mestoverschot	24	23	23
Totaal	100 (=1606)	100 (=1506)	100 (=3112)

Onderscheiden zich nu de bedrijven met een overschot aan varkensmest van de bedrijven zonder mestoverschot? Dit blijkt inderdaad het geval te zijn, met name - en dit ligt voor de hand - t.a.v. de bedrijfsoppervlakte, de omvang van de varkensstapel en het bedrijfstype. Zo beschikte 21% van de bedrijven met een mestoverschot over minder dan 5 ha. cultuurgrond; bij de bedrijven zonder mestoverschot was dit slechts 1%. Wat de omvang van de varkensstapels betreft bleek, dat 46% van de bedrijven met een mestoverschot meer dan 60 sbe voor varkens had en van de overige bedrijven slechts 9%. Het type "varkensbedrijven" bleek bij de bedrijven met een overschot sterker te zijn vertegenwoordigd (30% van het totaal) dan bij de bedrijven zonder overschot (5% van het totaal).

In het vorige hoofdstuk is gebleken, dat volgens de enquête 73% van de bedrijven de varkensmest geheel op het eigen bedrijf aanwendde. Daarentegen kwam uit tabel 4.2 naar voren, dat - gegeven

1) Om eventuele misverstanden te vermijden dient te worden opgemerkt, dat de varkenshouders wat de mestafzet betreft niet uitsluitend zijn aangewezen op de eigen bedrijven. De overtollige varkensmest kan uiteraard ook aangewend worden op de bedrijven, die geen overschot aan dierlijke mest hebben. Sommige varkenshouders maken, zoals in het vorige hoofdstuk bleek, ook daadwerkelijk van deze mogelijkheid gebruik. Dooreengenomen zijn aan het transport van dierlijke mest echter kosten verbonden. Op dit punt verkeren de varkenshouders, die de mest niet op het eigen bedrijf kwijt kunnen, en gelegen zijn in concentratiegebieden van intensieve veehouderij, dus in een nadelige positie.

de in bijlage 4 genoemde uitgangspunten - 77% van de bedrijven een overschot aan varkensmest had. Een en ander leidt tot de conclusie, dat een aanzienlijk aantal bedrijven meer varkensmest op hun gronden gebruikt dan de in bijlage 4 vermelde uitgangspunten aangeven. Een nadere analyse wees uit, dat tweederde van de bedrijven, die volgens onze berekening een overschot aan varkensmest hadden, deze mest toch geheel op het eigen bedrijf aanwendden. Het betreft hier 49% van het totale aantal bedrijven.

Nu zou men eventueel kunnen stellen, dat de plaatsingsmogelijkheden van dierlijke mest groter zijn dan de gehanteerde uitgangspunten (bijlage 4) aangeven. Om inzicht te krijgen in de gevolgen van de keuze van andere uitgangspunten is een tweede berekening uitgevoerd, waarbij de in bijlage 4 vermelde uitgangspunten op een tweetal onderdelen werden gewijzigd. Deze wijzigingen waren:

= op snijmais kan meer mest worden aangewend dan bij de teelt van andere akkerbouwgewassen. Aangenomen is, dat op snijmais 200 zuivere N per ha. kan worden gegeven. Bij een werkingscoëfficiënt van 55% betekent dit $\frac{100}{55} \times 200 = 365$ kg. N per ha.;

= de aanvullende K_2O - behoefte van grasland werd met 50% verhoogd. (kopziektebestrijding met extra Mg - gift).

Als gevolg van deze "ruimere" uitgangspunten daalde uiteraard het percentage bedrijven met een overschot aan varkensmest. Opvallend was, dat deze daling relatief gering was. Nu bleek - bij de "ruimere" uitgangspunten - 67% van de bedrijven een mestoverschot te hebben. Verder kwam naar voren, dat 60% van de bedrijven met een aldus berekend overschot aan varkensmest deze mest geheel op het eigen bedrijf aanwendde. Het gaat hier om 34% van het totale aantal bedrijven.

4.3 Hinderwet en mestafzet, gecombineerd bezien

In de beide vorige paragrafen kwam de vraag aan de orde, op hoeveel bedrijven - gelet op de afstandsgrafiek - mogelijkheden aanwezig waren tot een eventuele uitbreiding van de varkensstapels te komen en welke ruimte er was om de varkensmest op de eigen bedrijven aan te wenden. Hierbij kwam o.a. naar voren, dat 60% van de bedrijven, gezien de toepassing van de hinderwet, uitbreidingsruimte had. Anderzijds bleek ook, dat ruim driekwart van de bedrijven een overschot aan dierlijke mest had.

De vraag doet zich nu voor, waar de mestoverschotten vooral optreden. Zijn dit met name de bedrijven, die uit een oogpunt van de hinderwet toch al geen mogelijkheden tot uitbreiding hadden of is dit juist niet het geval? Tabel 4.3 geeft hierover nadere informatie .

Tabel 4.3 De bedrijven, ingedeeld naar bezit hinderwetvergunning, uitbreidingsruimte en wel of geen mestoverschot (in %).

	Oost-Nederland		Zuid-Nederland		Totaal	
	wel/geen mestoverschot					
	wel	geen	wel	geen	wel	geen
a. met vergunning en met uitbreidingsruimte	19	2	20	3	20	2
b. met vergunning; geen uitbreidingsruimte	7	1	23	6	15	3
c. zonder vergunning en met uitbreidingsruimte	37	16	15	7	26	12
d. zonder vergunning;geen uitbreidingsruimte	13	5	19	7	16	6
Totaal	100		100		100	

De meeste bedrijven, waar minder mest wordt geproduceerd dan op het eigen bedrijf kan worden afgezet, komen voor in kategorie c. Van alle bedrijven, die nog ruimte hebben voor mestafzet op eigen grond (in totaal 23%), is ruim de helft in deze kategorie vertegenwoordigd. Groep c omvat nu tevens die bedrijven, waar - hoewel geen hinderwetvergunning voorhanden is - gelet op de afstandsgrafiek nog uitbreiding van het aantal varkens mogelijk is. Hier zijn dus zowel uit hinderwetoogpunt als wat de mogelijkheden tot mestafzet op het eigen bedrijf betreft nog uitbreidingsmogelijkheden aanwezig.

De andere groepen geven lagere percentages bedrijven met interne afzetmogelijkheden voor de varkensmest te zien dan kategorie c. Belangrijk in dit verband is de situatie in groep a. Het betreft hier bedrijven, die over een hinderwetvergunning beschikken en tevens uitbreidingsruimte hebben. Zoals blijkt uit tabel 4.3 worden echter de meeste bedrijven uit deze groep geconfronteerd met een overschot aan varkensmest.

Het geheel overziende kan worden vastgesteld, dat slechts 14% (Oost-Nederland: 18%; Zuid-Nederland: 10%) van de bedrijven - uitgaande van de afstandsgrafiek - mogelijkheden heeft om de varkensstapel uit te breiden en tevens - gegeven de in bijlage 4 genoemde uitgangspunten - in een situatie verkeert, dat nog extra varkensmest op het eigen bedrijf kan worden aangewend. Op de overige bedrijven is uit hinderwetoogpunt geen uitbreidingsruimte aanwezig en/of er is sprake van een mestoverschot.

5. Toekomstplannen en ontwikkelingsmogelijkheden

In het vorige hoofdstuk werden de ontwikkelingsmogelijkheden van de bedrijven met varkenshouderij bezien in verband met de hinderwet en de mogelijkheden tot afzet van varkensmest op de eigen bedrijven. Met het oog hierop werden de bedrijven in een aantal groepen ingedeeld.

In dit hoofdstuk zal onze aandacht gericht zijn op de toekomstplannen van de varkenshouders m.b.t. de varkenshouderij. Hoeveel bedrijfshoofden zijn voor de komende jaren van plan hun varkensstapels te vergroten of eventueel in te krimpen? Met name zal worden ingegaan op de vraag, op welke groepen van bedrijven de bedoelde toekomstplannen betrekking hebben. Onze bedoeling hierbij is te proberen aan te geven in welke mate de toekomstplannen t.a.v. de varkenshouderij al dan niet in overeenstemming zijn met de ontwikkelingsmogelijkheden van de bedrijven i.v.m. hinderwet en mestafzet.

Omdat het aantal geënquêteerde bedrijven, waarop de geaggregeerde gegevens in dit hoofdstuk zijn gebaseerd, in bepaalde gevallen vrij gering is, dienen de tabellen in dit hoofdstuk met enige voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd.

5.1 Toekomstplannen van de bedrijfshoofden m.b.t. de varkenshouderij

In hoofdstuk 2 is geconstateerd, dat 35% van de bij het onderzoek betrokken bedrijfshoofden verwachtte, dat zij de omvang van hun bedrijven in de eerstkomende vijf jaren zullen gaan vergroten.

Wat waren nu de plannen van de boeren m.b.t. de varkenshouderij? Om hierin inzicht te krijgen, werd aan de boeren gevraagd, of men in de komende vijf jaren een uitbreiding danwel een inkrimping van de mestvarkens resp. de fokzeugenstapel verwachtte. Indien hierop bevestigend werd gereageerd, werden de betrokkenen verzocht een schatting te geven van het verwachtte aantal dieren over vijf jaren. Door dit te vergelijken met het aantal dieren, aanwezig op het moment van onderzoek, kon een indruk worden verkregen van de omvang van de voorgenomen uitbreiding of inkrimping.

Voordat wij nu ingaan op de uitkomsten van het onderzoek op dit punt, dient het volgende te worden opgemerkt. Het zal duidelijk zijn, dat de aldus verkregen informatie - met name voor wat betreft de omvang van de verwachte uitbreiding of inkrimping - met enige reserve moet worden bezien. De in 1977 tijdens de enquête hierover verkregen gegevens zijn namelijk onder meer afhankelijk van faktoren (zoals prijsverwachtingen, verwachtingen t.a.v. de bedrijfsopvolging), die kunnen variëren en als gevolg daarvan - afhankelijk van het moment van onderzoek - door de respondenten positiever of

negatiever kunnen worden ingeschat.

Zoals blijkt uit tabel 5.1, was op het moment van onderzoek 20% van de boeren, die mestvarkens hielden, van plan het aantal mestvarkens in de komende vijf jaar uit te breiden. Dit percentage was in het zuiden dubbel zo hoog als in het oosten van het land. De meerderheid van de mestvarkenshouders (67%) voorzag evenwel, dat de omvang van de mestvarkensstapel ongewijzigd zal blijven. Slechts een zeer gering percentage boeren met mestvarkens verwachtte het aantal dieren te gaan inkrimpen c.q. deze bedrijfstak te gaan afstoten.

Tabel 5.1 De bedrijven (met mestvarkens op het moment van onderzoek) naar de toekomstplannen m.b.t. de varkensmesterij (in %).

	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Totaal
- mestvarkensstapel uitbreiden 1)	13	27	20
- mestvarkensstapel inkrimpen 1)	2	1	1
- mestvarkenshouderij afstoten	2	3	3
- mestvarkensstapel gelijk houden	74	60	67
- geen antwoord	9	9	9
Totaal	100 (=1008)	100 (=859)	100 (=1867)

1) Voorzover met 100 of meer mestvarkens uitbreiden c.q. inkrimpen.

De plannen m.b.t. de omvang van de fokzeugenstapel vertonen veel overeenkomst met die t.a.v. de omvang van de mestvarkensstapel. De meerderheid verwachtte ook hier een gelijkblijven van het aantal fokzeugen, terwijl ruim éénkwart een uitbreiding voorzag.

Waren er nu verschillen tussen de varkenshouders (en hun bedrijven), die een uitbreiding van de mestvarkens- resp. fokzeugenstapel verwachtten en de overige bedrijven? Dit bleek inderdaad het geval te zijn. Op de eerste plaats kwam naar voren, dat op de bedrijven met een bedrijfsomvang van minder dan 120 sbe en op die met meer dan 200 sbe naar verhouding meer boeren een uitbreiding voorzagen dan op de middelgrote bedrijven (120-200 sbe). Verder bleek, dat de boeren met minder dan 120 sbe voor varkens naar verhouding vaker een vergroting van de varkensstapel verwachtten dan de boeren, die meer dan 120 sbe voor varkens hadden. Ook werd onder de boeren jonger dan 50 jaar vaker een uitbreiding verwacht dan bij hun oudere collega's het geval was. Een dergelijk verschil was ook

aanwezig tussen de bedrijven met en die zonder opvolger.

Tabel 5.2 De bedrijven (met fokzeugen op het moment van onderzoek) naar de toekomstplannen m.b.t. de varkensfokkerij (in %)

	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Totaal
- Fokzeugenstapel uitbreiden 1)	27	27	27
- Fokzeugenstapel inkrimpen 1)	0	1	1
- Fokzeugentak afstoten	3	4	4
- Fokzeugenstapel gelijk houden	63	63	62
- Geen antwoord	7	5	6
Totaal	100 (=830)	100 (=975)	100 (=1805)

1) Voorzover met 15 of meer fokzeugen uitbreiden c.q. inkrimpen.

5.2 De toekomstplannen van de varkenshouders, geconfronteerd met de ontwikkelingsmogelijkheden i.v.m. de hinderwet

In hoofstuk 4 werden de bedrijven ingedeeld naar de aanwezigheid van een hinderwetvergunning en naar de "uitbreidingsruimte" volgens de afstandsgrafiek. Aldus werden vier kategorieën van bedrijven onderscheiden. Interessant is nu de vraag of er een verband aanwezig is tussen deze vier kategorieën en het aantal bedrijven, dat de varkensmesterij resp. de varkensfokkerij in de komende vijf jaren gaat uitbreiden. In tabel 5.3 wordt dit in beeld gebracht.

Opvallend is, dat er nauwelijks verschillen aanwezig zijn tussen de vier onderscheiden kategorieën. De bedrijfshoofden, die - gelet op de afstandsgrafiek - over geen uitbreidingsruimte beschikten, verwachtten in ongeveer gelijke mate als hun collega's op wier bedrijven wél uitbreidingsruimte voorhanden was, dat de mestvarkens- resp. fokzeugenstapel in de komende vijf jaren zal worden uitgebreid. Mogelijk rekent men op een soepele hantering van de hinderwet; het is evenwel ook denkbaar, dat men onvoldoende op de hoogte is van de bepalingen van de hinderwet of dat men hoopt, door het aanbrengen van extra technische voorzieningen die de stankoverlast beperken, toch de gelegenheid te krijgen de verwachte uitbreidingen te realiseren.

Tabel 5.3 Percentage van de bedrijven met mestvarkens resp. fokzeugen, dat uitbreiding van de varkensstapel verwacht.

	Bedrijven met mestvarkens	Bedrijven met fokzeugen
a. Bedrijven met hinderwetvergunning en met uitbreidingsruimte	24%	36%
b. Bedrijven met hinderwetvergunning; geen uitbreidingsruimte	22%	23%
c. Bedrijven zonder hinderwetvergunning en met uitbreidingsruimte	17%	26%
d. Bedrijven zonder hinderwetvergunning; geen uitbreidingsruimte	19%	23%
Totaal	20%	27%

Tot slot is voor alle bedrijven, waarbij een verschil aanwezig was tussen het aantal mestvarkens resp. fokzeugen op het moment van onderzoek en het verwachte aantal dieren over vijf jaar, nagegaan, of een dergelijke verwachting realiseerbaar zou zijn, gelet op de richtlijnen van de afstandsgrafiek. Het aantal bij deze berekening betrokken bedrijven is groter dan het aantal bedrijven, waarvan de ondernemer een uitbreiding met minstens 100 mestvarkens c.q. minstens 15 fokzeugen voorzag. Bij de berekening werden nl. alle bedrijven betrokken, waar een uitbreiding (ongeacht de omvang daarvan), werd verwacht; bovendien ook alle bedrijven, waar rekening werd gehouden met een inkrimping van het aantal varkens (ongeacht de omvang daarvan).

Teneinde deze berekening te kunnen uitvoeren, werden de aantallen mestvarkens en fokzeugen op het moment van onderzoek evenals het verwachte aantal over vijf jaren uitgedrukt in mestvarkenseenheden. Aldus kon het verschil worden berekend van de (reeds in hoofdstuk 4 besproken) "uitbreidingsruimte" (eveneens in mestvarkenseenheden) enerzijds en de verwachte uitbreiding c.q. inkrimping anderzijds. Een positief verschil houdt in, dat de verwachte verandering in het aantal mestvarkenseenheden uit het oogpunt van de hinderwet niet op problemen stuit. Is het hier bedoelde verschil evenwel negatief, dan is de verwachte verandering van het aantal mestvarkenseenheden niet realiseerbaar bij strikte hantering van de richtlijnen van de afstandsgrafiek.

Bij strikte hantering van de afstandsgrafiek zou 28% van de bedrijven, die een verandering van de omvang van de varkensstapel verwachtten, deze niet kunnen verwezenlijken. Bij de overige bedrijven - het merendeel dus - is dit wel mogelijk. Zoals te verwachten was, komt het bij de groepen b en d zeer vaak voor, dat

een verwachte uitbreiding op moeilijkheden zal stuiten i.v.m. de hinderwet. De percentages, welke bij de groepen b en d voorkomen in de klasse 500/0 m.v.e., hebben betrekking op bedrijven die hun varkensstapels willen inkrimpen.

Tabel 5.4 De bedrijven naar de mate van verschil tussen uitbreidingsruimte en verwachtte verandering in het aantal mestvarkenseenheden (in % van het aantal bedrijven 1) per categorie).

Verschil (in m.v.e.) tussen uitbreidingsruimte en verwachtte verandering.

	Positief			Negatief		
	1000 m.v.e. en meer	1000/500 m.v.e.	500/0 m.v.e.	0/500 m.v.e.	500 m.v.e. en meer	Totaal
a. met hinderwetvergunning en met uitbreidingsruimte	69%	25%	6%	-	-	100% (=260)
b. met hinderwetvergunning; geen uitbreidingsruimte	-	-	26%	45%	29%	100% (=202)
c. zonder hinderw.vergunning en met uitbreidingsruimte	75%	19%	4%	2%	-	100% (=400)
d. zonder hinderw.vergunning;geen uitbreidingsruimte	-	-	35%	55%	10%	100% (=257)
Totaal	43%	13%	16%	22%	6%	100% (=1119)

1) Bedoeld is het aantal bedrijven, waar een verandering van het aantal m.v.e. wordt verwacht.

Wat het sterkst opvalt in tabel 5.4, is dat die kategorieën waar nog uitbreidingsruimte voorhanden was (de groepen a en c), voor het overgrote deel hun verwachte uitbreiding kunnen realiseren zonder in conflikt te komen met de richtlijnen van de afstandsgrafiek. Ook nadat de verwachte verandering in de omvang van de

varkensstapels tot stand zou zijn gebracht, heeft nog 69% van de betrokken bedrijven in groep a en 75% in groep c nog zeer ruime mogelijkheden voor verdere uitbreiding.

5.3 De toekomstplannen van de varkenshouders, geconfronteerd met de mogelijkheden tot mestafzet op de eigen bedrijven.

In paragraaf 4.2 werden de bedrijven - gegeven de uitgangspunten, vermeld in bijlage 4 - ingedeeld in bedrijven met en zonder mestoverschot. Uit tabel 5.5 blijkt nu, dat er m.b.t. het percentage bedrijven, dat een uitbreiding van het aantal mestvarkens resp. fokzeugen verwachtte, nauwelijks verschil is tussen de boeren met een mestoverschot en hun collega's zonder overschot.

Tabel 5.5 Percentage van de bedrijven met mestvarkens resp. fokzeugen dat uitbreiding van de varkensstapel verwacht.

	Bedrijven met mestvarkens	Bedrijven met fokzeugen
Bedrijven met een overschot aan varkensmest	21%	29%
Bedrijven zonder overschot aan varkensmest	16%	24%
Totaal	20%	27%

In hoofdstuk 2 hebben wij gezien, dat slechts 6% van de boeren voor de komende vijf jaren een vergroting van de bedrijfsoppervlakte verwachtte. Tegen deze achtergrond leiden de cijfers van tabel 5.5 tot de conclusie, dat de voorgenomen uitbreiding van de varkensstapel - indien deze tot stand wordt gebracht - op de bedrijven met een mestoverschot zal leiden tot een verscherping van de mestproblematiek. Daarnaast is het denkbaar, dat ook sommige bedrijven, die op het moment van onderzoek nog geen mestoverschot hadden, door de verwachte uitbreiding van de varkensstapels met een overschot kunnen worden geconfronteerd. In verband met het zeer geringe aantal bedrijven, waar het hierom gaat, is dit echter niet onderzocht. Om dezelfde reden is er in dit hoofdstuk van afgezien de hinderwet en de mestafzet gecombineerd te bezien.

6. Slotbeschouwing

In dit laatste hoofdstuk zullen wij enkele hoofdelementen uit het onderzoek nog eens de revue laten passeren en, waar nodig, van kommentaar voorzien. Om misverstanden te vermijden zij opgemerkt, dat ons onderzoek - zulks in tegenstelling tot de eerste en de tweede fase van het onderzoek - niet betrekking heeft op de gehele intensieve veehouderij, maar beperkt is gebleven tot de varkenshouderij. Deze sektor is overigens wel verreweg de belangrijkste bedrijfstak binnen het geheel van de intensieve veehouderij.

Wij wijzen er uitdrukkelijk op, dat het onderzoek was gericht op de vraag, in hoeverre de gemeentelijke bestemmingsplannen voor de buitengebieden, de hinderwet en (in globale zin) de mestafzetmogelijkheden op het eigen bedrijf, de ontwikkeling van de bedrijven met intensieve veehouderij kunnen beïnvloeden. Er is niet nagegaan, of de ontwikkelingen in de intensieve veehouderij wellicht negatieve gevolgen - en indien ja, welke - kunnen hebben voor het landschap, het milieu en het welzijn van de dieren.

Bestemmingsplan voor het buitengebied

Uit de tweede fase van het onderzoek (zie inleiding) is duidelijk naar voren gekomen, dat de voorschriften, voorkomende in de gemeentelijke bestemmingsplannen voor de buitengebieden, in slechts geringe mate beperkingen inhouden voor bestaande bedrijven met intensieve veehouderij. Dit is geheel in overeenstemming met de opvattingen van de boeren hieromtrent, zoals bleek in hoofdstuk 3 van dit rapport. Slechts 8% van de varkenshouders, die zeiden op de hoogte te zijn van het bestemmingsplan voor het buitengebied, meende namelijk dat in de plannen bepalingen voorkwamen, die beperkend waren voor hun bedrijven.

Hinderwet

Vervolgens bleek uit het onderzoek onder meer, dat 40% van de bedrijven ten tijde van het onderzoek een hinderwetvergunning had. Opvallen was, dat daarnaast 38% van de bedrijven weliswaar niet over een dergelijke vergunning beschikte, maar er - uitgaande van de richtlijnen van de afstandsgrafiek - wél voor in aanmerking zou kunnen komen. In Oost-Nederland betrof het hier zelfs 53% van alle bedrijven tegen 22% in Zuid-Nederland.

Het voorgaande geeft aanleiding tot de volgende opmerking. Eigenlijk had ruim driekwart van de bedrijven op het moment van onderzoek een hinderwetvergunning kunnen hebben, wanneer niet een relatief groot aantal bedrijfshoofden zou hebben nagelaten deze aan

te vragen. Ten tijde van het onderzoek was de situatie, gezien vanuit het oogpunt van de hinderwet, derhalve niet ongunstig.

Dat de verschillende bedirjfshoofden nog geen aanvrage voor een hinderwetvergunning hadden ingediend,werd in het merendeel van de gevallen veroorzaakt door de omstandigheid dat men niet op de hoogte was van de noodzaak ervan. Meer voorlichting op dit gebied lijkt noodzakelijk. Hierbij dient te worden bedacht, dat de enquête, waarop de resultaten van het onderzoek zijn gebaseerd, enkele jaren geleden werd uitgevoerd. Juist de laatste jaren zijn de boeren door artikelen in de landbouwbladen, maar ook via individuele voorlichting er regelmatig op gewezen, dat men over een hinderwetvergunning dient te beschikken. Mede als gevolg hiervan is de laatste jaren het aantal aanvragen voor een dergelijke vergunning vrij groot geweest. In verband hiermee lijkt de veronderstelling gewettigd, dat het percentage bedrijven met een hinderwetvergunning thans hoger ligt dan ten tijde van het onderzoek het geval was.

Geheel anders wordt het beeld, wanneer men - uit het oogpunt van de hinderwet - de verdere ontwikkelingsmogelijkheden van de bedrijven met varkenshouderij beziet. Als men uitgaat van de richtlijnen van de afstandsgrafiek uit de brochure "Veehouderij en hinderwet", heeft namelijk 40% van de bedrijven geen verdere uitbreidingsmogelijkheden wat de intensieve veehouderij betreft. Bij strikte hantering van deze richtlijnen zou dit betekenen, dat de bij sommige boeren aanwezige voornemens om het aantal varkens te vergroten niet zullen kunnen worden gerealiseerd.

Hier staat echter tegenover, dat 60% van de varkenshouders - lettend op de afstandsgrafiek - wél over uitbreidingsruimte beschikt. Een aantal van de betrokken boeren verwacht ook inderdaad, zoals bleek uit hoofdstuk 5, dat zij in de komende jaren hun varkensstapels zullen gaan vergroten. Ook na realisering van deze verwachte uitbreidingen, beschikt het merendeel van de betrokken bedrijven nog over ruime mogelijkheden voor eventuele verdere uitbreidingen.

Al met al ziet het er naar uit, dat de hinderwet op een vrij groot aantal bedrijven een remmende invloed zal hebben op de verdere uitbreiding van de varkenshouderij. Voor oudere boeren zonder opvolger zal de onmogelijkheid om de intensieve veehouderij te kunnen vergroten meestal geen problemen opleveren. Maar onder de groep van 40%, die - gelet op de afstandsgrafiek - niet verder kan uitbreiden, bevindt zich ook een aantal jongere boeren en boeren met een opvolger. Zo is bijna tweederde van de hier bedoelde bedrijfshoofden (groepen b en d; zie hoofdstuk 4) jonger dan vijftig jaar. Bovendien heeft 39% van de boeren van vijftig jaar en ouder uit deze groep een opvolger. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat bij een aantal bedrijfshoofden de verwachting aanwezig is, dat de varkensstapel in de naaste toekomst zal worden uitgebreid.

Nu zijn er naast opvoering van het aantal varkens of kippen of een omschakeling van mestvarkens naar fokvarkens (de laatste

diersoort levert minder problemen op t.a.v. de hinderwet) uiteraard nog andere mogelijkheden om tot een aanvaardbare bedrijfsomvang te komen (bijvoorbeeld door het aantal melkkoeien uit te breiden). Het probleem is echter, dat vele bedrijven over te weinig grond beschikken. Zo had slechts éénvijfde van de bedrijven, waar geen uitbreidingsruimte aanwezig was, 15 ha. of meer cultuurgrond in gebruik. Ervan uitgaande, dat de meeste boeren er niet in zullen slagen om hun bedrijfsoppervlakte te vergroten - dit is trouwens, blijkens hoofdstuk 2, ook de mening van verreweg het merendeel van de varkenshouders zelf - zijn er derhalve voor vele bedrijven buiten de intensieve veehouderij nauwelijks of geen alternatieven voorhanden.

Overigens dient wel te worden bedacht, dat de afstandsgrafiek slechts richtlijnen bevat. Deze richtlijnen spelen weliswaar een belangrijke rol bij de beoordeling van de vraag, of een bepaald bedrijf al dan niet een hinderwetvergunning krijgt, maar in beginsel kan van deze richtlijnen ook worden afgeweken.

De verwachting is gerechtvaardigd, dat de hinderwetproblematiek in de komende jaren nog in scherpte zal toenemen. Op de eerste plaats kan in dit verband worden gewezen op het feit, dat per 1 november 1981 de herziening van de hinderwet van kracht wordt. De hiermee gepaard gaande wijzigingen zullen zodanig zijn, dat de remmende invloed van de hinderwet op de ontwikkeling van de bedrijven met intensieve veehouderij zal toenemen. Eén van de belangrijkste wijzigingen betreft het volgende. Momenteel wordt bij een aanvrage voor een hinderwetvergunning alleen de hinder, die het bedrijf zelf veroorzaakt, bij de beoordeling betrokken. Per 1 november 1981 zal ook rekening gehouden gaan worden met de hinder, die wordt veroorzaakt door bedrijven in de omgeving (kumulatief effect).

Een ander aspekt is, dat in de komende jaren het proces van vermindering van het aantal agrarische bedrijven zal voortgaan. Hiermee gepaard gaande zal een aantal agrarische bedrijven worden opgeheven (bijvoorbeeld omdat er geen opvolger is). Als de voormalige boer nu zijn boerderij verlaat om elders te gaan wonen of overlijdt, kan deze boerderij een burgelijke woonfunktie krijgen. Het gevolg hiervan is, dat bij een nieuwe aanvrage voor een hinderwetvergunning niet meer kategorie 4 uit de afstandsgrafiek maar kategorie 3 van toepassing is. Dit impliceert, dat de mogelijkheden voor uitbreiding van de intensieve veehouderij op de in de nabijheid gelegen bedrijven geringer kunnen worden.

Mestproblematiek

Wij richten nu onze aandacht op de mestproblematiek. Bij de bepaling van de "uitbreidingsruimte" uit het oogpunt van de hinderwet kon gebruik gemaakt worden van de z.g. afstandsgrafiek uit de brochure "Veehouderij en hinderwet". Met betrekking tot de afzetmogelijkheden van dierlijke mest op de bij de bedrijven in gebruik

zijnde landbouwgrond zijn dergelijke richtlijnen niet voorhanden, omdat een wettelijke regeling ontbreekt.

Om toch een indruk te kunnen geven van de mate, waarin op de bedrijven overschotten aan varkensmest voorkomen, is een berekeningswijze toegepast, die - wat de aanwendingsmogelijkheden van varkensmest betreft - uitgaat van de uit landbouwkundig oogpunt toelaatbaar te achten hoeveelheden mest (zie hiervoor bijlage 4).

Uit het onderzoek kwam nu naar voren, dat ruim driekwart van de bedrijven - gegeven de uitgangspunten, vermeld in bijlage 4 - een overschot aan varkensmest heeft. Dit mestoverschot betekent overigens niet, dat bij de betrokken bedrijfshoofden gedachten om de varkenshouderij uit te breiden afwezig zouden zijn. Gekonstateerd kon worden, dat de boeren op bedrijven met een overschot aan varkensmest vrijwel even vaak een uitbreiding van de varkensstapel verwachtten als hun collega's, die nog wel ruimte hadden voor mestafzet op het eigen bedrijf. Indien deze verwachtingen zouden worden verwezenlijkt, betekent dit een verdere verscherping van de mestproblematiek.

Uiteraard behoeft de organische mest niet per sé op het eigen bedrijf te worden gebruikt. Toch bleek uit het onderzoek, dat 73% van de bedrijven de varkensmest geheel op het eigen bedrijf aanwendt. In het voorgaande werd reeds vermeld, dat - gegeven de uitgangspunten, vermeld in bijlage 4 - ruim driekwart van de bedrijven een overschot aan varkensmest heeft. Bij nadere analyse bleek, dat tweederde van de bedrijven met een overschot aan varkensmest deze mest toch geheel op het eigen bedrijf aanwendde. Met andere woorden: een aanzienlijk aantal bedrijven gebruikt meer varkensmest op hun grond dan de in de bijlage 4 vermelde uitgangspunten aangeven.

Thans worden wettelijke regelingen voorbereid, waarin o.a. de hoeveelheden dierlijke mest, die op landbouwgronden mogen worden aangewend, zullen worden begrensd (zie voor-ontwerp meststoffenwet; ontwerp-wet inzake de bodembescherming).

Als t.z.t. wettelijke regels van kracht worden, valt te verwachten dat verschillende bedrijven met intensieve veehouderij met moeilijkheden zullen worden geconfronteerd. Vooropgesteld althans, dat men er intussen niet in zou slagen reële alternatieven te vinden m.b.t. de be- of verwerking van de mestoverschotten. Verder zal een en ander ook gevolgen hebben voor de konkurrentiepositie van de Nederlandse intensieve veehouderij. Immers, welke alternatieve oplossingen ook gevonden mogen worden, voorlopig moet ervan worden uitgegaan dat de be- of verwerking van de overtollige mest extra kosten met zich mee zal brengen

Konsekwenties voor de agrarische sektor

Het is duidelijk, dat de hinderwet en met name de mestproblematiek (als een wettelijke regeling op dit terrein van kracht zal

zijn geworden) grote gevolgen kunnen hebben voor de verdere groeimogelijkheden van de bedrijven met intensieve veehouderij. Daarnaast zijn er thans nog andere problemen, waaraan in dit rapport is voorbijgegaan; in het bijzonder dient hierbij te worden gedacht aan het behoud c.q. de versterking van het Nederlandse marktaandeel voor produkten van de intensieve veehouderij.

Wat betekent dit nu voor de ontwikkeling van de gehele agrarische sektor in de komende jaren? Voor een goed begrip lijkt het gewenst eerst een kort overzicht te geven van de rol, die de intensieve veehouderij in de achter ons liggende jaren heeft gespeeld bij de groei van de produktie-omvang van de Nederlandse land- en tuinbouw.

Maar liefst 37% van de totale toename van de produktie-omvang tussen 1960 en 1980 kon worden gerealiseerd dankzij een uitbreiding van de aantallen varkens, mestkalveren en kippen. Daarmee heeft de intensieve veehouderij een wezenlijke bijdrage geleverd aan de vergroting van de produktie-omvang van de Nederlandse land- en tuinbouw. Zoals te verwachten was, is de bijdrage van de intensieve veehouderij aan de groei van de totale produktie-omvang vooral in het oosten en zuiden van het land erg groot geweest. Bedoelde bijdrage ligt in een aantal van deze provincies zelfs rond tweederde of meer. Onderstaand staatje brengt dit in beeld.

	Bijdrage van de intensieve veehouderij aan de groei van de totale produktieomvang (1960-1980)
Overijssel	39%
Gelderland	66%
Utrecht	55%
Noord-Brabant	61%
Limburg	77%
Overig Nederland	12%
Nederland	37%

Zou men deze berekening uitvoeren voor kleinere gebieden dan provinciale eenheden en wel voor die streken, waar sterke koncentraties van intensieve veehouderij voorkomen, dan zou de procentuele bijdrage - zoals bedoeld in bovenstaand staatje - in een aantal gevallen ongetwijfeld nog groter zijn.

Gezien tegen de achtergrond van de problemen, waarmee de intensieve veehouderij thans wordt geconfronteerd (hinderwet, mestproblematiek e.d.), lijkt het onmogelijk dat deze sektor in de komende periode dezelfde bijdrage aan de totale groei van de produktie-omvang van de Nederlandse land- en tuinbouw zal kunnen bieden als in de afgelopen twintig jaren het geval is geweest. Met name zal zich dit voordoen in het oosten en zuiden van het land.

Het valt niet te verwachten, dat de geringere groeimogelijk-

heden van de intensieve veehouderij in de naaste toekomst zullen kunnen worden gecompenseerd door andere sektoren binnen de land- en tuinbouw. Dit impliceert, dat in de voor ons liggende periode - met name voor wat betreft het oosten en zuiden van het land - ernstig rekening moet worden gehouden met een geringere toename van de produktie-omvang van de agrarische bedrijfstak.

Bijlage 1. De keuzegemeenten t.b.v. de tweede fase van het onderzoek

De tweede fase van het onderzoek is uitgevoerd in die delen van Nederland, waar sprake is van een relatief grote intensiteit van de intensieve veehouderij. Als norm werd genomen een intensiteit van 2 of meer sbe intensieve veehouderij per ha. cultuurgrond per gemeente (in 1976). Door toepassing van deze norm werd het onderzoeksgebied beperkt tot het grootste deel van de provincies Gelderland en Noord-Brabant, tot Noord-Limburg, tot het grootste deel van Salland en Twente in Overijssel en tot het Oostelijke deel van de provincie Utrecht.

Er werd vervolgens een aantal deelgebieden onderscheiden. Uit deze deelgebieden werden 30 gemeenten gekozen, die representatief geacht konden worden voor de deelgebieden. Deze gemeenten, waar fase 2 van het onderzoek werd uitgevoerd, waren:

Deelgebied	Keuzegemeenten
1. Salland en Twente	Heino, Hellendoorn, Hengelo
2. Oost-Gelderland	Bergh, Neede, Ruurlo
3. Veluwe	Barneveld
4. Rivierengebied	Appeltern, Druten, Horssen
5. Oost-Utrecht	Maarn, Rhenen
6. Meijerij en Maaskant	Berkel-Enschot, Boxtel, Erp Nuenen, Rosmalen, St. Oedenrode
7. Peel en Land van Cuyk	Nistelrode, Someren, Zeeland
8. De Kempen	Hoogeloon, Hoge en Lage Mierde, Oost-West en Middelbeers, Veldhoven
9. Noord-Limburg	Arcen, Beegden, Helden, Stramproy, Swalmen.

Bijlage 2. Afstandsgrafiek

Bij het onderzoek of al dan niet een hinderwetvergunning kan worden verleend, zal worden beoordeeld of door de inrichting gevaar, schade of hinder van ernstige aard zal worden veroorzaakt. Bij de intensieve veehouderij zal dit onderzoek zich voornamelijk toespitsen op hinder (van ernstige aard) voor de omgeving.

Uiteraard speelt bij de beoordeling de soort en het aantal dieren een belangrijke rol. Als basis voor de beoordeling van de mogelijke hinder is het mestvarken gekozen. De onderstaande omrekeningstabel wordt gebruikt:

1 mestvarkenseenheid:	1	mestvarken
	1	mestkalf
	1,5	fokzeug
	15	legkippen met natte mestopslag
	30	legkippen met droge mestopslag 1)
	100	mestkuikens

Bij meerdere diersoorten op het bedrijf dient door optelling het totaal aantal mestvarkenseenheden te worden verkregen. Bij uitbreidingen dient het aantal eenheden van de bestaande inrichting bij die van de voorgenomen uitbreiding te worden opgeteld.

Naast de produktie van de stank veroorzakende componenten dient de mate van hinder voor omwonenden, die aanvaardbaar wordt geacht, te worden uitgedrukt. Deze hindergrens is een subjectieve aangelegenheid die niet objectief is vast te stellen. Op basis van een gemiddelde ervaringssituatie is gekozen voor een praktische indeling in vier kategorieën voor omwonenden waarvoor het aanvaardbaarheidsniveau duidelijk verschillend is. De omschrijving van de vier kategorieën is hieronder weergegeven.

Kategorie I : In de directe omgeving van het bedrijf is/zijn gelegen:
a. de bebouwde kom
b. stankgevoelige objecten (ziekenhuis, sanatorium, internaat etc.)
c. objecten voor verblijfsrecreatie (bungalowpark, camping etc.)

Kategorie II : In de directe omgeving van het bedrijf is/zijn gelegen:
a. niet-agrarische bebouwing, geconcentreerd in lintbebouwing buiten de bebouwde kom, langs wegen, vaarten, dijken e.d.
b. meerdere verspreid liggende niet-agrarische bebouwingen die aan het desbetreffende buitengebied een bepaalde woonfunctie verlenen:
c. objecten voor dagrecreatie (zwembaden, speeltuinen etc.)

Kategorie III : In de directe omgeving van het bedrijf is gelegen:
een enkele niet-agrarische bebouwing in het buitengebied.

Kategorie IV : In de directe omgeving van het bedrijf is/zijn gelegen:
andere agrarische bedrijven.

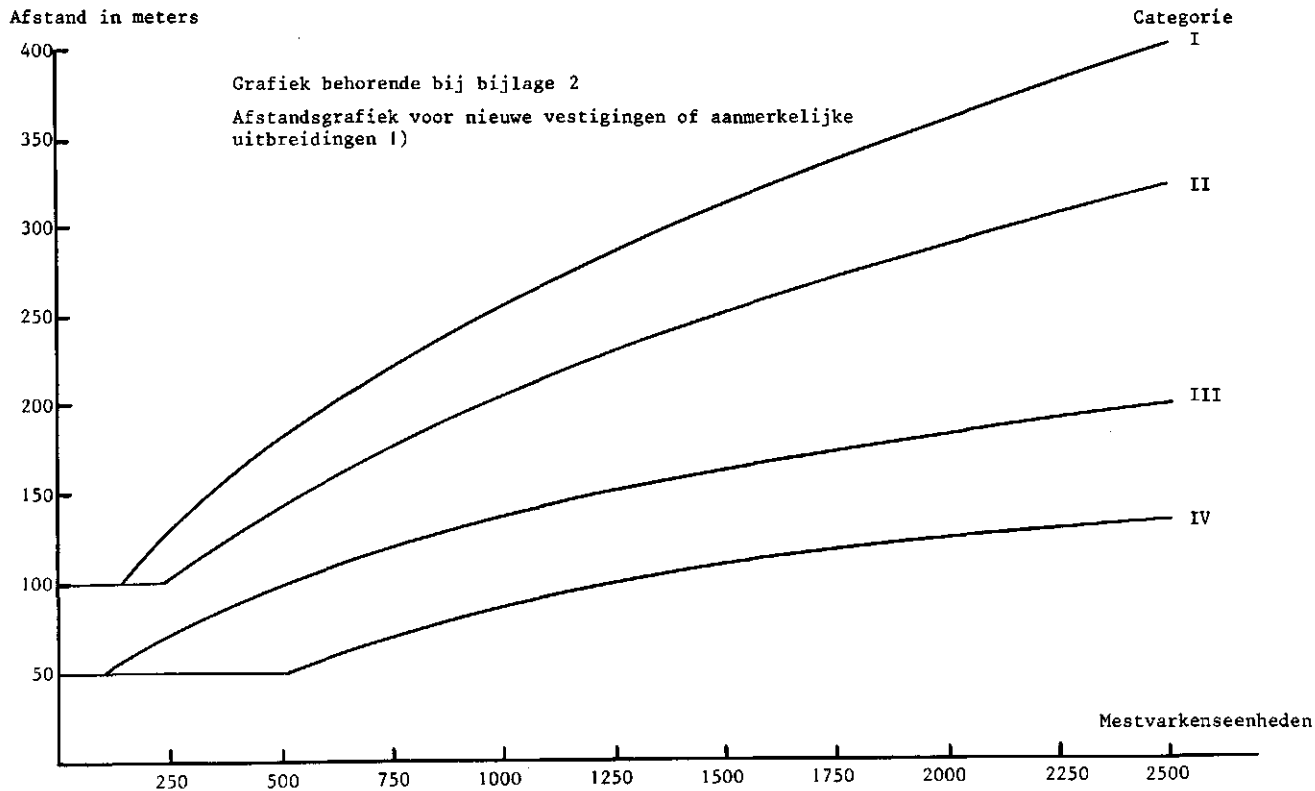
Om te komen tot de juiste bepaling van de soort omgeving waarin de inrichting is gelegen dient van "buiten" naar "binnen" te worden gewerkt. Ongeacht de ligging van het bedrijf wordt in eerste instantie de minimumafstand van kategorie I toegepast.

Indien in de nu afgebakende omgeving geen "bebouwing" voorkomt als weergegeven in kategorie I, wordt de minimumafstand van kategorie II toegepast en wordt deze procedure herhaald

---

1) Met uitzondering van deep-pit-stallen

Bijlage 3

Grafiek behorende bij bijlage 2

Afstandsgrafiek voor nieuwe vestigingen of aanmerkelijke uitbreidingen 1)

1) Ontleend aan "Veehouderij en Hinderwet", Den Haag 1976.

Bijlage 4. Berekening van het mestoverschot c.q. "mesttekort". 1) 2)

Het overschot c.q. "tekort" aan varkensmest is het verschil tussen enerzijds de mestproduktie per jaar en anderzijds de jaarlijkse aanwendingsmogelijkheden van varkensmest op de gronden, welke bij de bedrijven in gebruik zijn. (Het woord "tekort" staat hier dus voor: nog niet benutte afzetruimte).

De jaarlijkse varkensmestproduktie is berekend door per bedrijf het aantal aanwezige dieren (volgens de meitelling van 1977) te vermenigvuldigen met de gemiddelde mestproduktie per dier.

T.a.v. de gemiddelde mestproduktie per dier is uitgegaan van de volgende cijfers:

	Mestproduktie per dier	
	kg. N	kg. K_2O
1 mestvarken	12,0	7,3
1 fokzeug	30,0	17,0
1 opfokzeug	14,0	8,0

Wat de aanwendingsmogelijkheden betreft is voor bouwland en tuinland (excl. glastuinbouw) stikstof als maatstaf genomen. Uitgaande van een gemiddelde stikstofbehoefte van 150 kg. N per ha. en van een gemiddelde werkingscoëfficient van 55%, kan via dierlijke mest dus $\frac{100}{55} \times 150 = 272$ kg. N per ha. worden gegeven.

Door nu de oppervlakte bouwland en tuinland (excl. glastuinbouw) (volgens de meitelling van 1977) te vermenigvuldigen met 272 konden de plaatsingsmogelijkheden van varkensmest op bouwland en tuinland worden berekend.

M.b.t. het grasland is kali als maatstaf genomen. De plaatsingsmogelijkheden van varkensmest op grasland zijn berekend door de oppervlakte grasland per bedrijf (meitelling 1977) te vermenigvuldigen met één van de volgende faktoren (aangevende de kalibehoefte per ha.):

Aantal g.v.e. - rundvee per ha. grasland	Aanvullende kalibehoefte (in kg. K_2O per ha.)
1	56
2	43
2,5	36
3	29
3,5	23
3,5 of meer	0

Tenslotte werden per bedrijf de jaarlijkse aanwendingsmogelijkheden gekonfronteerd met de jaarlijkse varkensmestproduktie. Aldus kon worden vastgesteld, of er sprake was van een overschot aan varkensmest dan wel van een "tekort".

1) De berekeningswijze is ontleend aan de syllabus "Bemesting en mestoverschot" van Dr. Ir. Ch. H. Henkens. Deze syllabus behoort bij de cursus "Veehouderij en milieu 1973" van de Stichting Post-academisch Onderwijs Landbouwhogeschool Wageningen.

2) De uitgevoerde berekening heeft alleen betrekking op varkensmest. De mest van andere takken van intensieve veehouderij is buiten beschouwing gelaten.